

På tvers av landegrenser

Arbeid mot tvangsekteskap og
kjønnslemlestelse
ved fire norske utenriksstasjoner

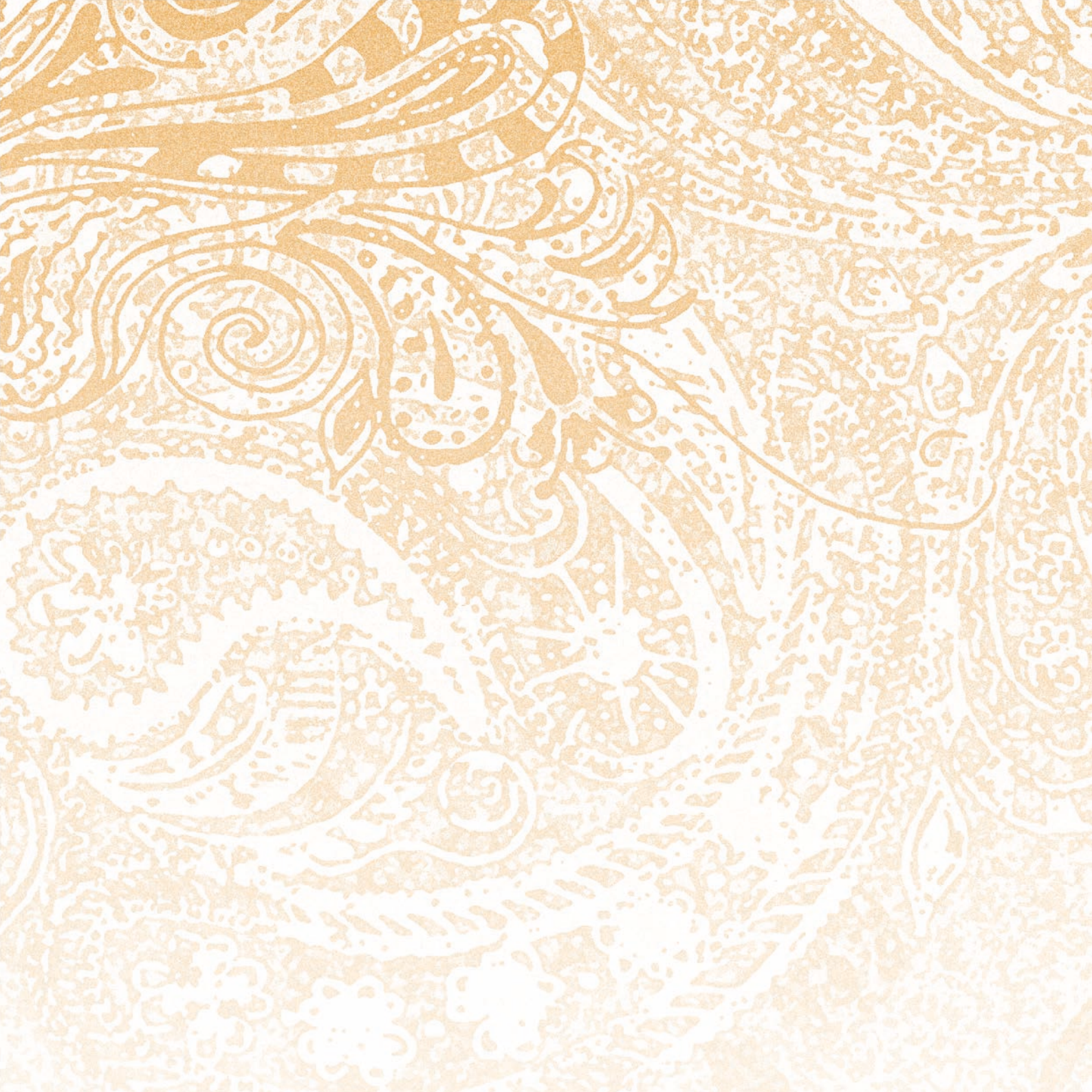
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

På tvers av landegrensar

Arbeid mot tvangsekteskap og
kjønnslemlestelse
ved fire norske utenriksstasjoner

Illustrasjon og design: 07 Gruppen

Grafisk produksjon: Wittusen & Jensen

Opplag: 500

ISBN (pdf): 978-82-8246-121-4

ISBN (trykt): 978-82-8246-120-7

Forord

I denne rapporten omtales arbeidet til integreringsrådgiverne som har vært utplassert på ambassader i land hvor de største innvandrergruppene i Norge kommer fra, og hvor erfaring viser at tvangsekteskap og kjønnslemlestelse forekommer. Integreringsrådgiverne når en gruppe utsatte som ellers har få muligheter for å få hjelp. Noen er allerede blitt utsatt for tvangsekteskap, andre frykter at det vil skje, mange blir holdt tilbake eller etterlatt i utlandet mot sin vilje. Utenriksstasjonene bistår blant annet med hjemreise når ungdommer blir etterlatt eller utsettes for overgrep i familiens opprinnelsesland. Noen av disse sakene er svært alvorlige og komplekse og det er nødvendig med samarbeid på tvers av landegrenser for å kunne håndtere dem og finne gode løsninger. Historien om “Laila” som innleder rapporten, er et eksempel på dette.

Erfaring viser at de fleste tvangsekteskap inngås i utlandet, når ungdom er på ferie med familien, eller de blir etterlatt etter feriebesøket for å giftes bort.

Integreringsrådgiverne representerer en mulighet for hjelp for disse ungdommene som ellers ikke ville hatt et sted å henvende seg. Arbeidet deres har også synliggjort hvor sterke bånd det er mellom de som reiser ut og gjenblivende slekt og familie i hjemlandet. Kunnskap om hvordan dette fungerer og hvilke konsekvenser det har for livet til innvandrergrupper i Norge, er også svært viktig for integreringsarbeidet som skjer her. Vår erfaring er at det er viktig å kunne arbeide på tvers av landegrenser for å bistå de som er utsatt.

Gjennom rapporten ønsker vi å dele erfaringer, gode grep og anbefalinger fra integreringsrådgivernes arbeid ved utenriksstasjonene.

Oslo, mars 2013

Hege Gro Høiland
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Innhold

Begrepsliste	8
Case Laila	10
Arbeid mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse ved fire norske utenriksstasjoner	14
Bakgrunn.....	15
Mandat.....	16
I strid med norsk lov og internasjonale konvensjoner.....	17
Saker om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse til utenriksstasjonene.....	18
De fleste tvangsekteskap inngås i utlandet.....	19
Ikke bare ære.....	20
Mindreårige og religiøse avtaler om ekteskap.....	21
Straffeløst og politisk dialog.....	22
Etterlatt mot sin vilje i utlandet.....	22
Begrenset handlingsrom.....	23
Assistanse til hjemreise er mulig men vanskelig.....	23
Oppfølgingsavtaler.....	24
Helhetstenkning og samarbeid på tvers.....	25
Case – Sammenhengen mellom migrasjon, bistand og konsulære saker.....	25
Flere saker kunne vært avverget med bedre transnasjonal kompetanse.....	26
Kompetanse og rutiner.....	26
Kobling til kvinne- og likestillingsinnsatsen i opprinnelseslandene.....	27
Erfaringer fra utenriksstasjonene – likheter og forskjeller.....	27
Erfaringer fra arbeidet mot tvangsekteskap ved ambassaden i Amman	30
Et sensitivt og utfordrende tema.....	31
Et felles anliggende for myndighetene i begge land.....	31
Hjelp til hjemreise er mulig, men vanskelig.....	32
Hvordan avdekkes sakene og hva kjennetegner dem?.....	33
Ulike motiver.....	33
Når tvangsekteskap er en del av forhistorien.....	33
Belastede familier.....	34
Avhengig av godt samarbeid og støttenettverk i Irak.....	34
Migrasjon, bistand og konsulære saker.....	34
Økt vold som følge av krig og konflikt.....	34
Situasjonen for kvinner i Irak er forverret.....	35
Mangel på beskyttelse.....	35
Hjelp til voldsutsatte og pådrivere for endring og utvikling.....	35

Veien videre	36
Erfaringsutveksling og kompetanseheving	36
Erfaringer fra arbeidet mot tvangsekteskap ved ambassaden i Ankara	38
Ekteskap og kvinners stilling i Tyrkia	39
Hvordan avdekke tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold?.....	40
Enkeltsaker.....	41
Lojalitet og ambivalens.....	41
Råd, hjelp og veiledning	41
Etterlatte ungdom og kvinner med barn	42
Samarbeid på tvers.....	42
Tvangsekteskap og tilgrensede temaer kan knyttes til flere fagområder på utenriksstasjonen ...	43
Holdningsskapende arbeid med konsekvenser for den norsk-tyrkiske befolkningen.....	43
Dialog og samarbeid med tyrkiske myndigheter	44
Erfaringer fra arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse	
ved ambassaden i Nairobi	46
Somaliske ekteskap, tvangsekteskap og barneekteskap	47
Kjønnslemlestelse.....	48
Migrasjonsområdet	49
Bistand og det humanitære feltet	49
Det konsulære feltet.....	50
Det politiske feltet.....	52
Erfaringer fra arbeidet mot tvangsekteskap ved ambassaden i Islamabad	54
Ekteskap og migrasjon	55
Vold mot kvinner er utbredt og rettsvernet svakt.....	55
Enkeltsaker.....	57
Færre saker vurderes som absolutte hastesaker	58
Samarbeid med minoritetsrådgivere og kompetanseteamet	59
En helhetlig tilnærming på tvers av ambassadens ulike seksjoner er nødvendig	59
Koordineringsrollen	59
Kompetanse en sårbar nøkkelfaktor	59
Samarbeid med frivillige organisasjoner og støtte til prosjekter	60
Den politiske dimensjonen.....	61
Et ressurskrevende arbeid som fortsatt trenger et særlig fokus.....	61
Oppsummering og veien videre	62

Begrepsliste

Arrangert ekteskap: Ekteskap der familie er involvert i å finne aktuelle partnere.

Diaspora: Betegnelsen på religiøse og nasjonale grupper som lever utenfor sitt moderland eller historiske kulturområde.

Ekstrem kontroll: Systematisk sosial kontroll som bryter den enkeltes grunnleggende rett til selvbestemmelse og bevegelsesfrihet (i henhold til alder og modenhet). Kontrollen gjennomføres ved bruk av vold eller trusler om dette.

Etterlatte barn og unge: Barn som mot sin vilje etterlates i utlandet av sine foreldre eller omsorgspersoner. Også kalt "etterlatte", eller alternativt "tvangsflyttede".

Individualisme: Et verdisystem som vektlegger individuell frihet mer enn hensynet til fellesskapet.

Kollektivism: Et verdisystem som vektlegger hensynet til fellesskapet mer enn individuell frihet.

Konsulær bistand: Bistand til norske borgere i utlandet.

Migrasjon: Folkevandring, eller inn- og utvandring. Vanligvis blir uttrykket brukt for å beskrive vandring mellom, ikke innad i, stater.

Overføringsflyktning, også kalt kvoteflyktninger og FN-flyktninger: Dette er personer som har flyktet fra hjemlandet sitt og som blir overført til et tredje land. Som regel er overføringsflyktninger allerede anerkjent som flyktninger av FN før de blir overført til Norge.

Patriarkalsk familiestruktur: Familier der far eller fars far generelt er øverst i hierarkiet, og deretter rangeres mennene etter alder. Kvinnene rangeres etter mennene, også etter alder. Døtrene i familien kommer aller nederst på den interne rangstigen.

Religiøse/utenomrettslige ekteskap:

Ulovlige ekteskapsavtaler som ikke er registrert verken hos myndighetene i Norge eller i opprinnelseslandet. Juridisk er man ikke gift, verken i henhold til opprinnelseslandets lovgivning eller norsk lov. I praksis, innad i familien, er man imidlertid "gift". Mange av disse "ekteskapene" inngås religiøst før personen har nådd lovlig ekteskapsalder.

Sosial kontroll: Innflytelsen som samfunnet, grupper eller individer utøver over enkeltmennesker gjennom påvirkning av ulike slag. Sosial kontroll kan være uformell eller formell, direkte eller indirekte.

Transnasjonalisme: Opprettholdelse av familiære, sosiale, politiske, kulturelle og økonomiske bånd på tvers av landegrenser.

Tvangsekteskap: At minst én av ektefellelener ikke har reell mulighet til å velge å forbli ugift, velge seg ut av en forlovelse eller inngått ekteskap, eller velge en annen partner på tvers av familiens ønsker uten å bli utsatt for represalier.

Utlendingsfeltet: Utlendingsfeltet er en viktig del av norske utenriksstasjoners ansvarsområde. Hovedvekten ligger på behandling av visumsøknader.

Vold i nære relasjoner: Vold der overgriper og offer er knyttet til hverandre ved nære familieband eller på annen måte betyr mye for hverandre i hverdagen.

Æresrelatert vold: Vold utløst av familiens behov for å beskytte eller gjenopprette ære, anseelse og respekt.

Æreskodeks: Regler for ivaretagelse og gjenoprettelse av ære (verdi, anerkjennelse og respekt) i andres øyne.

Case Laila

Totalt 473 saker som gjelder personer med tilknytning til 20 ulike opprinnelsesland har kommet til integreringsrådgiverne i perioden juni 2008 til desember 2012¹. Alle sakene er forskjellige. Personene det angår har hver sin unike historie.

Saken om Laila er basert på en sann historie, men er anonymisert. Den illustrerer hvordan en norsk utenriksstasjon kan bistå en person utsatt for tvangsekteskap, og gir et eksempel på hvordan ulike instanser i Norge og utlandet kan samarbeide for å finne en løsning. Sakens hendelsesforløp går over én uke.

¹ Når integreringsrådgiver gir råd, veiledning eller annen bistand til en person en eller flere ganger, regnes det som en sak. Samme definisjon for minoritetsrådgivere og Kompetanseteamet, som også registrerer sine saker og rapporterer til IMDi v/Forebyggingsenheten via questback

■ ■ CASE: LAILA

Rektor ved en skole kontakter Utenriksdepartementet (UD). Hun er bekymret for en tidligere elev, Laila, som nå er bosatt i Pakistan. Kusinen til Laila har fortalt til rektor at Laila er innesperret av svigerforeldre og ektefelle. Laila er tvangsgiftet, og ektefellen mishandler og truer med å drepe henne. UD kontakter ambassaden og integreringsrådgiver tar kontakt med kusinen, som ofte er på besøk hos Laila, for å innhente flere opplysninger. Kusinen forteller at Laila er i svært dårlig fysisk og psykisk forfatning etter grov mishandling. Hun har blitt truet på livet med en pistol av mannen sin og kusinen forteller at hun er i livsfare. Laila har ikke tilgang til telefon og blir passet på døgnet rundt av slektninger. Ektemannen har nære forbindelser i det lokale politiet, noe som gjør det vanskelig å få bistand fra dem.

Ambassaden kontakter Kompetanseteamet for å drøfte mulige løsninger. De blir enige om at kusinen skal forsøke å få gitt Laila en telefon, slik at hun kan kontakte ambassaden når hun er trygg på at ingen hører henne. Dette lykkes og ambassaden får utfyllende informasjon om

situasjonen, hvem som utgjør en trussel og hvor disse oppholder seg. Laila holder løpende kontakt med ambassaden. En dag forteller hun at mannen er på forretningsreise, det gir en mulighet til å få Laila i sikkerhet. Etter å ha vurdert flere mulige scenarier, blir det konkludert med at politiet må involveres. Laila gir sitt samtykke til dette.

Ambassaden jobber i flere timer med å få kontakt med to lokale politiledere som de vet at er til å stole på. Politiet får oversendt informasjon om Laila, og at det kan være våpen i huset. Under forberedelsene ringer Laila ambassaden og forteller at mannen er på vei hjem. Det begynner å haste, og ambassaden forsøker forgjeves å skaffe en plass på et krisesenter. Via et tips fra en person i integreringsrådgivers nettverk finner de en privat ordning. For å få fortgang i saken anbefaler samme person ambassaden om å kontakte en navngitt politisjef på et høyere nivå. Denne politisjefen har bistått i tilsvarende saker tidligere, og er i posisjon til å få fortgang i saken.

Dette gir resultater og kort tid etter ringer Laila og forteller at politiet har kommet. Hun får beskjed av integreringsrådgiver om å bli med politiet uansett hva andre i huset måtte si. På politistasjonen blir hun fremstilt for en dommer. Integreringsrådgiver og saksbehandler i konsulæravdelingen møter også opp. De bekrefter at Laila er norsk statsborger og at hun har bedt om bistand fra ambassaden. Dommers beslutning går i Lailas favør og hun blir fraktet til et sikkert oppholdssted, eskortert av bevæpnet politi.

Kompetanseteamet og UD ble holdt løpende orientert om situasjonen, og dekning av reiseutgifter til Norge blir raskt godkjent. Politiets representant i Kompetanseteamet sjekker ut opplysninger om personer som kan være en trussel i Norge. Det viser seg at en eldre fetter bosatt i Norge representerer en alvorlig trussel mot Laila.

På bakgrunn av en vurdering av trusselnivået i saken, blir reisen tilbake planlagt i detalj. Laila blir fulgt til flyet av personell fra ambassaden, og ved ankomst Gardermoen blir hun hentet ved flyet og fulgt trygt gjennom lufthavnen av personell fra politistasjonen på Gardermoen. De transporterte henne også til et på forhånd avtalt krisesenter. Kompetanseteamet bistår senere med å bosette henne på en hemmelig adresse, hvor hun gis oppfølging av kommunen hun bosettes i.

Laila er en av mange som blir hjulpet hjem med bistand fra integreringsrådgiver-ordningen. ■ ■

Arbeid mot tvangsekteskap
og kjønnslemlestelse
ved fire norske
utenriksstasjoner

Tvangsekteskap har vært på den politiske dagsorden i Norge i omtrent 15 år, og fikk for alvor oppmerksomhet i norsk offentlighet på midten av 1990-tallet.

Det har vært fire handlingsplaner mot tvangsekteskap og i tillegg noen tiltak i handlingsplanen for integrering/inkludering (2006). Parallelt har Norge hatt egne handlingsplaner mot kjønnslemlestelse, for disse ble slått sammen til en felles handlingsplan i 2012.

Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse forekommer i familier i Norge med opprinnelse i kollektivistisk orienterte samfunn preget av patriarkalsk familiestruktur der arrangert ekteskap er vanlig, som deler av Asia, Midtøsten og enkelte områder i Afrika. Man antar at det bor ca. 10 000 kjønnslemlestedede kvinner i Norge i dag, og at omkring 2/3 av de som er berørt av problemstillingen i Norge, kommer fra somaliske områder.¹ Det finnes ikke statistikk over omfanget av tvangsekteskap i Norge, men antall henvendelser til hjelpeapparatet viser at det er behov for tiltak og ordninger som ivaretar utsatte ungdommer og deres familier.

Gjennom ordningen med integreringsrådgivere, som ble opprettet i forbindelse med Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011), ønsker regjeringen å styrke arbeidet mot tvangsekteskap ved utenriksstasjonene som ligger i områder med betydelig innvandring til Norge og hvor tvangsekteskap forekommer. Gjennom Handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2012) ble mandatet utvidet til også å omfatte kjønnslemlestelse.

1 Dette i følge Nasjonalt Kompetansesenter om Vold og Traumatisk stress. Praksisen er primært utbredt i et belte tvers over Afrika rundt Sahara. I tillegg praktiseres kjønnslemlestelse av jenter på den arabiske halvøy og blant enkelte folkegrupper i landene omkring, for eksempel blant enkelte kurdiske og andre folkegrupper i Iran og Irak. Videre praktiseres skikken blant enkelte folkegrupper i Indonesia og Malaysia samt små grupper i India og Pakistan. Kilde: http://www.nkvts.no/tema/Sider/Kjonnsllestelse_forekomst.aspx

I denne rapporten presenterer vi erfaringer fra ordningen med integreringsrådgivere ved Norges ambassader i Jordan (dekker også Irak, Syria, Libanon og Palestina), Tyrkia (dekker også Iran), Pakistan (dekker også Afghanistan), og i Kenya (dekker også Somalia og Afrikas Horn).²

Rapporten starter med denne generelle delen, der vi gjør rede for bakgrunnen for ordningen, mandatet og noen av integreringsrådgivernes felles erfaringer. Deretter følger artikler basert på integreringsrådgivernes rapportering på eget arbeid ved de fire ambasadene. Til slutt i rapporten kommer vi med en oppsummering med anbefalinger og tanker om veien videre. Rapportens ulike deler og kapitler kan leses uavhengig av hverandre. Den er ikke skrevet som en sammenhengende tekst, men som en artikkelsamling der leseren kan velge ut det som synes mest interessant.

Hensikten med rapporten er å dele erfaringer, gode grep og anbefalinger fra integreringsrådgivernes arbeid ved utenriksstasjonene. Utdanningssektoren, ulike deler av hjelpeapparatet, UDI, IMDi og utenriktjenesten er målgruppe for rapporten.

Bakgrunn

Store deler av den norske innvandrerbefolkningen lever transnasjonale liv og inngår transnasjonale ekteskap. Ofte er det utstrakt kontakt mellom familie og slekt i opprinnelsesland og andre land. Livene leves i stor grad på tvers av landegrensener og påvirker hvilke økonomiske, sosiale og mentale investeringer familiene foretar henholdsvis i utlandet og i Norge. Dette preger barn og unges oppvekst og har betydning for deres og familienes integrering i det norske samfunn.

Forhold i opprinnelseslandet og nære bånd til familien der påvirker normer og praksis når det gjelder ekteskapsinngåelse blant minoritetsgrup-

2 Opprinnelig var det også utstasjonert integreringsrådgivere i Rabat, Marokko og Colombo, Sri Lanka. I samråd med UD ble disse stillingene faset ut i løpet av prosjektperioden.

per i Norge. De fleste innvandrere i Norge med bakgrunn fra Tyrkia, Midtøsten, store deler av Asia og Afrika, gifter seg ikke med en med norsk bakgrunn, men med en fra utlandet.³ Det dreier seg oftest om arrangerte ekteskap der foreldre og familiemedlemmer i Norge, i foreldrenes opprinnelsesland og eventuelt også i andre land, tar del i beslutningen om ekteskap og valg av ektefelle.

Arrangert ekteskap er utbredt i mange kulturer, og er lovlig i Norge. Det som skiller tvangsekteskap fra arrangert ekteskap er graden av opplevd medbestemmelse og press. Denne grensegangen er imidlertid glidende, og det kan ofte være vanskelig å skille mellom arrangert og tvang.

Tvangsekteskap kjennetegnes ved at minst én av ektefellene ikke har reell mulighet til å

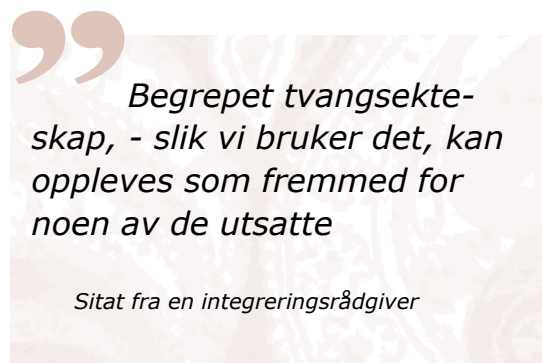
- velge å forbli ugift uten represalier⁴
- velge seg ut av en forlovelse eller et inngått ekteskap uten represalier
- velge annen partner, også på tvers av familiens ønsker, uten represalier

I arbeidet mot tvangsekteskap må den utsattes egen opplevelse av hva som er tvang, tillegges stor vekt.⁵ Her har begrepsbruk vist seg viktig. Det som klart vil bli oppfattet som tvang i en norsk kontekst vil andre steder bli omtalt som en del av tradisjonen. Det er mange eksempler på tvangsekteskapsaker der den unge viser til at de er blitt gift tradisjonelt og de kjenner ikke til

3 SSB-rapport 2009/33 Søker krake make? Ekteskap og pardannelse blant unge med bakgrunn fra Tyrkia, Pakistan og Vietnam. Daugstad, G.

4 Med represalier menes utilbørlig press, trusler eller annen psykisk eller fysisk vold. I tillegg til overgrep som slag og spark er strategier som ryktespredning, utstøtelse, sjikanering og utfrysning utbredte metoder for overtalelse eller straff for å stå imot. Mer implisitte press- og overtalelsesmidler er å peke på at den som nekter å følge familiens ønsker om ekteskap, forårsaker familiemedlemmers sykdom eller er skyld i at deres rykte blir skadelidende.

5 Definisjonen er hentet fra Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder, utgitt i fellesskap av Politidirektoratet, Utlendingsdirektoratet, Barne-ungdoms- og familiedirektoratet og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

alternative måter å inngå ekteskap på. Det er også mange eksempler på at unge mennesker overvåkes og blir utsatt for ekstrem kontroll, men der den unge opplever det som naturlig.

■ ■ FAKTA

Ekstrem kontroll vil si den sosiale kontrollen og volden som utøves i enkelte miljøer for å sikre at familiemedlemmer oppfører seg i tråd med det som er familiens/miljøets normer.

Begrepet "ekstrem kontroll" betegner en kvalitativt annerledes situasjon enn det man tenker på med "strenghet" eller tydelig grensesetting.

Ekstrem kontroll innebærer derimot brudd på den enkeltes grunnleggende rett til selvbestemmelse og bevegelsesfrihet (i henhold til alder og modenhet), og gjennomføres ofte ved hjelp av vold eller trusler om dette.

Mandat

Ordningen med integreringsrådgivere er ment å forsterke innsatsen som allerede foregår ved utenriksstasjonene når det gjelder konsulære oppgaver. Arbeidet skal ses i sammenheng med Utenriksdepartementets innsats for likestilling og menneskerettigheter. Integreringsrådgiverordningen skal bidra til å:

- styrke saksbehandlingen i saker som omhandler tvangsekteskap og tilgrensende familierelaterte saker

- Utvikle nettverk og samarbeid med aktører som kan bistå i arbeidet mot tvangsekteskap i det landet de tjenestegjør
- Øke kompetansen på feltet ved utenriksstasjonene
- Øke kunnskapen i forvaltningen og andre institusjoner i Norge.

Fra 2012 ble mandatet utvidet til å omfatte kjønnslemlestelse, i tillegg til tvangsekteskap. I denne rapporten er det kun artikkelen om integreringsrådgivers erfaringer fra ambassaden i Nairobi, Kenya som omtaler kjønnslemlestelse. Dette har sammenheng med at vedkommende integreringsrådgiver dekker Somalia og Afrikas Horn, der mange flyktninger og innvandrere i Norge har sin opprinnelse, og der kjønnslem-

lestelse er svært utbredt.⁶ De andre integreringsrådgiverne har hatt få saker som dreier seg om kjønnslemlestelse, og følgelig et spinkelt grunnlag for å dele erfaringer om hvordan avdekke og forebygge denne typen overgrep.

I strid med norsk lov og internasjonale konvensjoner

Å tvinge noen til å inngå eller forbli i ekteskap strider mot norsk lov og internasjonale konvensjoner. Ekteskapsloven § 1a, Straffeloven § 222 annet ledd, den Internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 23, FNs kvinnekonvensjon artikkel 16, samt FNs barnekonvensjon artikkel 12 lovfester alle individets rett til fritt å velge ektefelle⁷.

⁶ I følge NKVTS er praksisen med kjønnslemlestelse primært utbredt i et belte tvers over Afrika rundt Sahara. I tillegg praktiseres kjønnslemlestelse av jenter på den arabiske halvøy og blant enkelte kurdiske og andre folkegrupper i Iran og Irak. Videre praktiseres skikken blant enkelte folkegrupper i Indonesia og Malaysia samt små grupper i India og Pakistan.

⁷ Konvensjoner og lover om tvangsekteskap. 2009. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Kjønnslemlestelse av jenter er også forbudt og straffbart i Norge. Praksisen strider mot grunnleggende menneskerettigheter, og mot FNs kvinnekonvensjon og barnekonvensjon, artikkel 24.

■ ■ FAKTA

Lov om forbud mot kjønnslemlestelse § 1

Den som forsettlig utfører et inngrep i en kvinnes kjønnsorgan som skader kjønnsorganet eller påfører det varige forandringer, straffes for kjønnslemlestelse. Straffen er fengsel inntil 4 år, men inntil 8 år dersom inngrepet har som følge sykdom eller arbeidsudyktighet som varer over 2 uker, eller en uheldelig lyte, feil eller skade er voldt, og inntil 10 år dersom inngrepet har som følge død eller betydelig skade på lemme eller helbred. Medvirkning straffes på samme måte.

Rekonstruksjon av kjønnslemlestelse straffes som nevnt i første ledd.

Samtykke fritar ikke for straff.

Saker om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse til utenriksstasjonene

Totalt 473 saker har kommet til integreringsrådgiverne i perioden juni 2008 til desember 2012⁸, som gjelder personer med tilknytning til 20 ulike opprinnelsesland. Personer med opprinnelse i Irak, Pakistan og Somalia dominerer statistikken. Det er også en betydelig andel saker som gjelder personer med opprinnelse i Tyrkia. Tallene må forstås i lys av størrelsen på disse innvandrergruppene i Norge.⁹

8 Når integreringsrådgiver gir råd, veiledning eller annen bistand til en person en eller flere ganger, regnes det som en sak. Samme definisjon for minoritetsrådgivere og Kompetanseteamet, som også registrerer sine saker og rapporterer til IMDi v/Forebyggingsenheten via questback.

9 28935 personer har bakgrunn fra Irak, 29395 fra Somalia, 32737 fra Pakistan og 16742 har bakgrunn fra Tyrkia. Kilde: <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/tab-2012-04-26-01.html>

10 Definisjon av 'en sak': Der rådgiveren gjør en aktiv handling i forhold til personer som henvender seg, eller som på en annen måte fanges opp av skolen/ambassaden/Kompetanseteamet, om et av følgende tema: Gjennomført tvangsekteskap, frykt for tvangsekteskap, etterlatt i utlandet, frykt for å bli etterlatt i utlandet, trusler og vold, ekstrem kontroll, gjennomført kjønnslemlestelse, og frykt for kjønnslemlestelse. En aktiv handling er definert som råd, veiledning, og/eller annen form for oppfølging, og kan finne sted én gang, eller gå over tid.

Integreringsrådgivernes saker fordelt på kategori: ¹⁰

KATEGORI	2008	2009	2010	2011	2012	Total	%
Gjennomført tvangsekteskap	2	10	11	17	14	54	11 %
Frykt for tvangsekteskap	10	27	21	21	34	113	24 %
Etterlatt i utland	-	24	38	48	74	184	39 %
Frykt for etterlatt i utland	-	14	1	17	14	46	10 %
Vold/trusler	-	7	4	14	12	37	8 %
Ekstrem kontroll	-	5	0	0	5	10	2 %
Gjennomført kjønnslemlestelse	-	0	0	0	0	0	0
Frykt for kjønnslemlestelse	-	7	1	4	6	18	4 %
Annet*	11	-	-	-	-	11	2 %
Total	23	94	76	121	159	473	100 %

* Prosjektet startet i juni 2008, og tall gjelder perioden juni-desember 2008. Andre kategorier ble brukt.

I 2012 gjaldt flest saker etterlatt i utlandet (46 %), frykt for tvangsekteskap (21 %), gjennomført tvangsekteskap (9 %) og frykt for å bli etterlatt i utlandet (9 %).

Hun ga meg råd og riktig informasjon. Hun sa hva jeg kunne gjøre, og hva som skulle skjedersom noe oppstod. Hun ga meg mer og riktig informasjon. Det beste argumentet hun ga meg, var at jeg skulle bruke utdanning som unnskyldning. Hun sa også at jeg skulle si nei så lenge jeg hadde mulighet. Jeg brukte skole som grunn og reglene rundt familie-gjenforening – det hjalp mye.

Sitat fra ung jente som integreringsrådgiver bistod

I en av fire saker som kommer til integreringsrådgiverne er det personen det gjelder som selv tar kontakt. Litt over en av ti saker kommer via den utsattes venner eller familie, men dette har variert noe fra år til år. Andelen av saker som har kommet til integreringsrådgiverne via Kompetanseteamet¹¹ har vært på 9, 18 og 4 prosent i henholdsvis 2009, 2010 og 2011. Andelen som kommer via minoritetsrådgiverne har vært noe mindre. Saker som kom via førstelinjen i Norge, skoler som ikke har minoritetsrådgiver, eller via frivillige organisasjoner har variert fra år til år.

¹¹ Kompetanseteamet gir råd, veiledning og assistanse til førstelinjetjenesten i arbeidet med konkrete saker som omhandler tvangsekteskap, kjønnslemlestelse eller andre former for æresrelatert vold og kontroll. I tillegg er Kompetanseteamet kontaktpunkt for Utenriksdepartementet (UD) i forbindelse med retur i utenlandssaker, for å foreta den nødvendige koordineringen med berørte etater i Norge. Les mer om Kompetanseteamet her: <http://www.imdi.no/no/Tvangsekteskap/Kompetanseteam-mot-tvangsekteskap/>

Antall saker som gjelder gutter er økende, fra 13 % i 2008 til 25 % i 2012. I snitt ligger guttesaker til integreringsrådgiverne på 22 %. Ser vi på alle saker samlet, både de som gjelder gutter og de som gjelder jenter, er aldersfordelingen jevn. Om lag halvparten av sakene gjelder personer under 18 år, og den resterende halvpart gjelder personer over 18 år.

Det har vært en økning i antall saker siden 2008. Totalt 159 nye saker kom til integreringsrådgiverne i 2012. Det er en ganske betydelig økning sammenlignet med tidligere år. Til sammenligning mottok integreringsrådgiverne 76 saker totalt i 2010 og 121 saker totalt i 2011. Økningen kan henge sammen med at ordningen har blitt mere kjent både i hjelpeapparatet i Norge og blant unge med innvandrerbakgrunn som trenger råd eller bistand. Flere saker er også et uttrykk for at ordningen dekker et behov.

De fleste tvangsekteskap inngås i utlandet

Sakene som er fulgt opp ved norske utenriksstasjoner tyder på at de fleste tvangsekteskap inngås i utlandet. Ekteskapsarrangementer besluttes og iverksettes ofte i foreldrenes opprinnelsesland.

Det er eksempler på at tvangsekteskap kommer overraskende på unge mennesker, for eksempel når de er på ferie i utlandet, men oftest er det en forhistorie preget av tiltagende kontroll og stadig strengere regler for hva den unge får lov til. Erfaringene tyder på at det er en sammenheng mellom streng oppdragelse og sterk kontroll tidlig i ungdomstiden og senere giftepress og tvangsekteskap. Forebygging bør derfor starte tidlig, helst allerede med foreldreveiledning i barnehagen. I skoler med minoritetsrådgivere har man lyktes å komme tidligere inn i sakene, mens forebygging fortsatt er mulig.

I en del tilfeller kan det være vanskelig å skille mellom hva som er en ansvarsfull og omsorgsfull oppdragelse, med strenge regler og legitim grensetting, og hva som går utover dette, og som kan karakteriseres som ekstrem kontroll.

Sitat fra en integreringsrådgiver

I mange tilfeller viser det seg at den som bestemmer hva som skal skje dersom noen i familien i Norge bryter normene for sømmelig adferd, befinner seg i et annet land. Det er derfor viktig å kjenne til æreskodeks, normer og praksis i området der familien kommer fra. Slik kunnskap kan integreringsrådgiver bidra med, og dermed styrke minoritetsrådgivere og ansatte i andre deler av hjelpeapparatet i deres oppfølging og veiledning av den unge.

Det samme gjelder motsatt vei. Integreringsrådgiver innhenter informasjon og kunnskap fra minoritetsrådgivere, kompetanseteamet og/eller andre deler av hjelpeapparatet for å opplyse saken og for å komme frem til tiltak som den utsatte vil være tjent med. Saken diskuteres og tiltak drøftes også internt på ambassadene og med relevante aktører i det aktuelle landet. Integreringsrådgivers arbeid innebærer i stor grad å kople profesjonsnettverk, personer og instanser på tvers av landegrenser, og dermed bistå med å bygge tiltakskjeder og en særlig type kompetanse som ellers ikke finnes.

Ikke bare ære

En viktig erfaring fra IMDis arbeid mot tvangsekteskap, er at familienes behov for å beskytte

eller gjenopprette ære oftest er en del av bildet, men at flere andre forhold spiller en rolle.¹²

Tvangsekteskap forekommer hyppigere i land med krig og interne konflikter, hvor rettssikkerheten er svekket og voldsnivået i samfunnet av samme grunn er høyt. Borgerkrigen i Syria har for eksempel ført til en økning i antall saker der foreldre gifter bort egne barn mot barnas vilje, blant annet til personer bosatt i Jordan der det er fred og de kan unnsnippe krig og konflikt. Tilsvarende har Palestinakonflikten gjort ekteskap til en fluktstrategi, der det er flere eksempler på tvangsekteskap som også involverer svært unge jenter.

I Norge har volden og kontrollen vist seg å være relatert til faktorer som migrasjon, integrering, økonomisk situasjon og psykisk helse. Det kan handle om avtaler man har inngått med storfamilien ved utflytting, nedarvet gjeld og plikt, vanskeligheter med å passe inn i storsamfunnet og tap av status. Ofte spiller flere mekanismer inn samtidig. Det er derfor også viktig å kartlegge både migrasjons- og integreringsbelastninger og "ordinære" psykososiale forhold som et mulig bakteppe for en eskalerende konflikt i familien.

Tvangsekteskap har i flere saker vist seg å dreie seg om menneskehandel og/eller proforma ekteskap. Ifølge Palermoprotokollen art. 3 kjenntegnes menneskehandel ved at en person får kontroll over en annen ved hjelp av ulike former for vold, trusler, tvang, forledelse eller misbruk av sårbar situasjon. Dette kjennetegner også tvangsekteskap. Proformækteskap er et ekteskap som er inngått med annet formål enn samliv. I proformasakene som utenriksstasjonene kommer i kontakt med, er formålet med ekteskapet som regel at søkeren skal få oppholdstillatelse i Norge.

¹² Mange har tatt til orde for at tvangsekteskap som begrep og problem er for snevert og at "æresrelatert vold" er en bedre betegnelse. "Æresrelatert vold" kan defineres som vold utløst av en families behov for å beskytte eller gjenopprette ære – en logikk som ofte refereres til som "æreskodeks" eller "æreskultur". Wikan. U. Om Ære. 2008. Oslo: Pax Forlag

Også slike proforma ekteskap kan være påtvunget den ene eller begge parter.

Tvangsekteskap kan i mange tilfeller dreie seg om slaveri. Tiende juli i år utga FNs spesialrapportør på moderne former for slaveri, Gulnana Shahin, en rapport til FNs menneskerettighetsråd. I rapporten heter det: “Reaffirming forced and early marriages as slavery-like practices is important as it provides an understanding of the violations that victims endure and the kind of interventions required to prevent, monitor and prosecute servile marriage”.

■ ■ FAKTA

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter

§ 4: Ingen må holdes i slaveri eller trelldom. Slaveri og slavehandel i alle former er forbudt.

I handlingsplanperioden har det vært flere eksempler på familier som velger en kone fra opprinnelseslandet til sin sønn, som når hun kommer til Norge lever et slaveliknende liv der hun ikke får lov til å delta i samfunnet, holdes innesperret i sin svigerfamilies hus/leilighet som ubetalt hushjelp, barnepasser og eventuelt pleie-medhjelper for syke svigerforeldre. Det er derfor viktig å nå de som kommer på familiegjennforening med informasjon om rettigheter og muligheter i Norge så tidlig som mulig. Å gi god kulturorientering før ankomst, slik overføringsflyktninger får, er en mulighet som har vært forsøkt med godt resultat i Addis Abeba, av integreringsrådgiver i Nairobi.

Mindreårige og religiøse avtaler om ekteskap

Ca. halvparten av sakene som kommer til integreringsrådgiverne dreier seg om personer under 18 år. Tvangsekteskap – i form av religiøst inngåtte ekteskap – forekommer helt ned i 13-14 års alder flere steder i verden.

■ ■ FAKTA

Ekteskap inngått mellom personer under 18 år er ulovlig i Norge. Straffelovens § 220 om barneekteskap trådte i kraft september 2003 som ett av flere tiltak for å bekjempe tvangsekteskap. Hovedpoenget er at ekteskap med personer under 16 år regnes som tvangsekteskap uavhengig av om barnet opplever det som frivillig eller ikke. Både den som inngår ekteskapet og de som medvirker kan straffes med inntil seks års fengsel.

De fleste slike avtaler om ekteskap inngås i utlandet, men vi har også eksempler på saker fra Norge der mindreårige er blitt religiøst viet til eldre slektninger, av personer i Norge uten vig-selsrett. Offisielt og juridisk er disse barna ikke gift, men i praksis, i egen og slektningenes bevissthet, er de det. Disse religiøse ekteskapene omtales ofte som ”forlovelse” ved spørsmål til

familien, mens den utsatte selv opplever det som en bindende ekteskapsavtale fordi familiene betrakter avtalen som bindende.

En del elever blir ”forlovet” med personer i opprinnelseslandet i løpet av ungdomsskolen. Det er grunn til bekymring rundt en del av disse ”forlovelsene”. Ansatte i hjelpeapparatet må være oppmerksomme på at dette både kan dreie seg om religiøse ekteskap og seksuelle overgrep mot mindreårige.

Straffeforfølgelse og politisk dialog

Svært mange land har lovgiving som forbyr både tvangsekteskap, ekteskap med mindreårige og kjønnslemlestelse. Det gjelder nå samtlige land hvor integreringsrådgivere er stasjonert. I mange tilfeller blir imidlertid ikke lovene håndhevet, enten fordi de ikke er kjent for folk flest eller politiet, fordi påtalemyndighetene mangler ressurser eller fordi lovens håndhevere ikke prioriterer denne type saker. Lovgivingen beskyldes ofte også for å være vestlig influert, og lite i overensstemmelse med folks rettsoppfatning. Det gjelder særlig i de mest patriarkalske samfunnene, hvor kvinners stilling er svak og familievold er et utbredt fenomen. I tillegg til det formelle rettsvesenet eksisterer det en rekke elderåd i stammesamfunn, særlig på landsbygda, som bestemmer hvordan tvister skal gjøres opp, og der tvangsekteskap og tidlig ekteskap er akseptert.

I løpet av de siste 15 årene har vi i Norge hatt åtte straffesaker om tvangsekteskap oppe for det norske rettsystemet.¹³ Religiøse/utenomrettslige ekteskap av mindreårige norske borgere eller personer med lovlig opphold i Norge som er inngått i opprinnelseslandet, burde også straffefølges i opprinnelseslandet. Slik straffeforfølgelse har vi hittil ingen eksempler på, og vil være vanskelig å få til i mange land, men ville om

mulig sende et sterkt signal til samfunnet om at tvangsekteskap/tidlig ekteskap er overgrep. Et slikt signal er viktig i et forebyggende perspektiv og kan bidra til endring og utvikling både i opprinnelseslandet og i Norge.

Etterlatt mot sin vilje i utlandet

De fleste sakene som kommer til integreringsrådgiverne handler om personer som er etterlatt mot sin vilje i utlandet. Flere av disse dreier seg om tvangsekteskap eller relatert problematikk. Det er også i denne typen saker at økningen har vært størst. Ofte har en etterlattsak startet med en henvendelse fra en minoritetsrådgiver på en skole, som savner en elev som har uteblitt ved skolestart etter en ferie.

Foreldrenes motiver for å etterlate barn i utlandet har vist seg å være sammensatte. Ofte er det legitime og lovlige grunner. Det kan dreie seg om barn/ungdom som blir etterlatt for å gå på skole og bo hos slektninger slik at de kan bli kjent med kulturen og lære språket. Foreldre etterlater i noen tilfeller egne barn i opprinnel-

13 I 2002 var to saker oppe for retten, en for Oslo Tingrett og en for Toten Tingrett. 2004, Gulating Lagmannsrett, 2005 Oslo Tingrett, 2005 Drammen Tingrett og Lagmannsrett for samme sak kom opp for høyesterett i 2006, Ny sak for Drammen Tingrett i 2008. Tre saker i 2011, - Oslo tingrett,

seslandet på grunn av skolevansker i Norge, eller fordi de er misfornøyde med norsk skole og ønsker et bedre skoletilbud til sine barn. Å få barna ut av et uheldig miljø preget av for eksempel rus og kriminalitet har også vært en grunn, og det er flere eksempler på ungdom som blir holdt tilbake i foreldrenes hjemland på grunn av problematferd, eller fordi foreldrene synes de har blitt for norske.

Noen av henvendelsene kommer fra barnets slektninger eller mor, som har tatt kontakt og bedt om hjelp til å få barn som har norsk statsborgerskap, hjem igjen til Norge. Slektingene eller mor har i disse tilfellene ikke vært norske statsborgere, mens far og barna er det. I mange av disse sakene har far plassert barn hos mor og andre slektninger i utlandet, fordi han av ulike årsaker ikke ønsker å ta ansvaret for dem i Norge. I flere av disse sakene har far fratatt mor og barn passet, og det har oppstått en vanskelig situasjon fordi begge foreldre må samtykke dersom nytt pass skal skrives ut til barna. Hvis mor ikke har permanent oppholdstillatelse i Norge kan dette komplisere saken ytterligere.

Begrenset handlingsrom

Utenriktjenesten blir hvert år kontaktet i saker der norske barn og unge i utlandet har behov for bistand for å komme seg tilbake til Norge. I de fleste tilfellene dreier det seg om saker der det er en uenighet enten mellom foreldrene og barnet, eller mellom foreldrene i forhold til barnet. Dersom foreldreansvaret er felles og foreldrene er enige om å etterlate barnet i utlandet, vil det bare være i tilfeller der det anses å foreligge akutt fare for barnets liv og helse at utenriksstasjonen vil handle på tvers av foreldrenes vilje.¹⁴

Selv i akutte saker er det viktig å ikke handle overilet, men bruke de kanaler som skoler, kompetanseteamet og hjelpeapparatet i Norge representerer både for å opplyse saken og for å samarbeide om å løse den. Dialog både med

ungdommen og foreldrene kan være avgjørende for utfallet, og bør vurderes fra sak til sak. Før dialogen med foreldrene innledes, er det viktig å vurdere dette opp mot den unges sikkerhet, og hente inn mest mulig informasjon om bakgrunnen for at konfliktsituasjonen har oppstått. I noen tilfeller kan foreldre beveges til å se saken fra nye synsvinkler. I andre tilfeller er en eller begge ubevegelige.

Mange saker tar lang tid å løse, og det er ikke uvanlig at henlagte saker reaktiveres etter flere år. Det kan være at en ny hendelse har inntruffet, eller at foreldre eller andre har forandret sitt syn på saken. Dersom den unge må fortsette sitt liv i utlandet over tid – kanskje for bestandig – har integreringsrådgiver uansett en rolle som støtte-spiller og rådgiver for den unge i en svært vanskelig periode.

Assistanse til hjemreise er mulig, men vanskelig

Til sammen har ca. 50 personer fått bistand til hjemreise fra utenriksstasjonene der integreringsrådgiverne har tjenestegjort, siden handlingsplanens oppstart i 2008. Det avgjørende for at det gikk bra i disse sakene, har vært «gode hjelpere» i opprinnelseslandet, både i og utenfor familien. Integreringsrådgiverne har kartlagt relevante samarbeidspartnere i de landene der de har tjenestegjort. Disse samarbeidspartnerne består av lokale og internasjonale organisasjoner, andre lands ambassader og lokale myndigheter. Integreringsrådgiverne har benyttet dette nettverket ved innhenting av informasjon om lokale forhold, noe som er av stor betydning for å kunne bistå enkeltpersoner.

I flere av landene der integreringsrådgiverne jobber, er sikkerhetssituasjonen meget vanskelig og det er forbundet med særlig stor risiko å bistå personer slik at de kommer seg ut av landet. Personer utsatt for tvangsekteskap i utlandet er i tillegg ofte truet av familien, noe som også vanskeliggjør assistanse til hjemreise.

¹⁴ St.meld. 12, Bistand til nordmenn i utlandet

Integreringsrådgiverne har erfart at det er særlig vanskelig å assistere personer under 18 år tilbake til Norge, fordi de fortsatt er under foreldrenes (i mange land bare fars) omsorg og ansvar. Selv om de mindreårige er norske statsborgere, kan det norske barnevernet ikke gjøre noe så lenge den mindreårige oppholder seg utenfor Norge – så fremt barnevernet ikke tidligere har overtatt omsorgen for barnet. Men selv i slike tilfeller kan det være vanskelig å hjelpe den mindreårige tilbake til Norge, særlig dersom vedkommende har dobbelt statsborgerskap. En rekke land anerkjenner ikke statsborgerskap nummer to, eller bytte av statsborgerskap.

Ved frykt for tvangsekteskap er hovedbudskapet at skoleansatte og andre må arbeide for å forhindre utreise fra Norge.

Oppfølgingsavtaler

Til tross for advarsler om at det er svært lite norske myndigheter kan gjøre på andre lands terri-

torier, velger noen ungdom som frykter tvangsekteskap likevel å reise. I slike tilfeller har flere skoler tilbudt den unge å ha kontakt over telefon, sms eller e-post under utenlandsoppholdet. Sammen med minoritetsrådgiver på skolen har hun/han da fylt inn ”skjema for oppfølging ved utenlandsreiser”, og lagt inn opplysninger om hvor vedkommende skal oppholde seg i utlandet, navn og adresse til dem han/hun skal besøke, og hvor de skal bo. Eleven får med seg informasjon om den norske utenriksstasjonen og telefonnummer som kan benyttes ved behov for hjelp. Hva som skal skje hvis ungdommen ikke kommer tilbake til Norge som forventet, blir også avtalt.

Det er flere eksempler på at avtale om oppfølging har bidratt til at ungdommen har tatt kontakt med integreringsrådgiver og fått bistand til å komme seg bort fra familien og hjem til Norge. I flere av sakene var foreldrene positive til bruk av avtalen om oppfølging, og til den skriftlige

Noen ambassader har integreringsrådgiver som jobber spesielt med tvangsekteskap:

Råd ved reiser til utlandet *

JORDAN

Den norske ambassaden i Amman (Midtøsten)

25 Damascus Street
Abdoun, Amman
Tlf: +962 6 593 1646
Faks: +962 6 593 1650
emb.amman@mfa.no
(Irak har egen hjemmeside:
www.norway-iraq.org)

KENYA

Den norske ambassaden i Nairobi (dekker Somalia)

Lion Place, Waiyaki Way,
Tlf: +254 20 425 1000
+254 20 445 1510
Faks: +254 20 445 1517
Vakttlf: +90 532 366 0051
emb.nairobi@mfa.no

TYRKIA

Den norske ambassaden i Ankara (dekker Iran)

Kirkpınar Sokak no 18
06540 Cankaya, Ankara
Tel: +90 312 405 8010
Mob: +90 534 706 7900
Vakttlf: +90 532 366 0051
emb.ankara@mfa.no

PAKISTAN

Den norske ambassaden i Islamabad (dekker Afghanistan)

House 25, Str. 19
F 6/2, Islamabad
Tlf: +92 51 227 9720-4
Faks: +92 51 227 9729
emb.islamabad@mfa.no

Oslo kommune
Utdanningsetaten

* Dette er en brosjyre som kan fås ved henvendelse til IMDi. Tekst med råd om reiser til utlandet står på brosjyrens bakside.

informasjonen på deres eget morsmål om at tvangsekteskap er forbudt og straffbart i Norge. Disse foreldrene mente at avtalen – som var stemplet av politiet/barnevern – kunne hjelpe dem til å argumentere mot giftepress fra miljøet i hjemlandet.¹⁵

Det er viktig å være oppmerksom på at avtale om kontakt og oppfølging ved utenlandsreiser langt fra er noen garanti for at ting vil gå bra. Det er derfor viktig at samtalen med ungdommen om den forestående reisen gjennomføres på en måte som får den unge til å forstå hva som faktisk vil kunne skje, slik at det ikke skapes falsk trygghet.

Helhetstenkning og samarbeid på tvers

For å kunne bistå en person som er utsatt for tvangsekteskap eller annen æresrelatert vold, er det nødvendig for hjelpeapparatet å krysse grenser på flere måter. Ikke bare mellom sektorer, enheter og profesjoner i Norge. Sakenes transnasjonale karakter innebærer at man må løfte blikket utover Norges grenser. Som rådgiver eller ansatt i hjelpeapparatet innebærer dette først og fremst å ha denne bevisstheten, og sette seg inn i den sosiale og kulturelle sammenhengen problemene opptrer i, i diasporaen og i opprinnelseslandet.

Kobling mellom tre fagområder på utenriksstasjonene

I arbeidet mot tvangsekteskap ved utenriksstasjonene er det viktig med systematisk fagutvikling og forankring av arbeidet mot tvangsekteskap innenfor følgende tre arbeidsfelt: Migrasjon, bistand og konsulære saker. Følgende casebeskrivelse eksemplifiserer og tydeliggjør koblingen mellom disse tre arbeidsfeltene.

■ ■ CASE: Sammenhengen mellom migrasjon, bistand og konsulære saker

Migrasjon

En familie måtte flykte fra landet sitt grunnet forfølgelse. De kom til Norge i 1992 etter to år på flukt, først som internt fordrevne i sitt eget land og deretter som flyktninger i en leir i et naboland. Familien har fire barn, to gutter født i leiren og to jenter født i Norge. Familien blir bosatt i Norge og får etter hvert norsk statsborgerskap. De har hele tiden kontakt med slektninger i hjemlandet via telefon, sms, internett og skype. Far og sønnene har besøkt familie i hjemlandet flere ganger. De har også god kontakt med mors søsken i Canada. Familien har også klare formeninger om at døtrene skal gifte seg med fettere fra hjemlandet. Den eldste sønnen utdanner seg i Norge, men får en god stilling i et internasjonalt konsern i et annet land fordi han behersker mange språk. Stadige nyheter om krigen i hjemlandet bidrar til at tankene ofte er mer der enn i Norge. Foreldrene i familien har begge gode jobber i Norge, behersker det norske språket, og alle barna er i jobb eller under utdanning. Fra utsiden tyder alt på at familien er godt integrert i Norge.

Bistand

I hjemlandet er den humanitære situasjonen forverret grunnet krigshandlinger. Kvinners situasjon har blitt vesentlig dårligere i løpet av de siste årene. Den norske utenriksstasjonen forvalter kvinnerettede bistandsmidler. En av organisasjonene som får økonomisk støtte over kvinnebevilgningen er en organisasjon som blant annet bistår voldsutsatte kvinner med fri rettshjelp og psykososial støtte, samt driver holdningsskapende arbeid for å bekjempe vold mot kvinner. Organisasjonen driver blant annet i et område med stor migrasjon til og fra Norge. Integreringsrådgiver ved utenriksstasjonen sørger for at denne organisasjonen inkluderer målgruppen "norske borgere som utsettes for tvangsekteskap

¹⁵ Dette var saker der Drammen kommunes egenerklæringskjema ble brukt.

eller annen æresrelatert vold mens de oppholder seg i opprinnelseslandet” i sitt prosjekt.

Konsulære saker

Om sommeren reiser familien på ferie til hjemlandet. Alle reiser tilbake til Norge etter endt ferie unntatt den eldste datteren på 19 år, som etterlates hos slektninger mot sin vilje. Hun frykter at hun skal bli tvangsgiftet med en fetter. Hun forstår nå at det har vært en avtale mellom hennes far og onkel, fordi onkelen hjalp faren hennes med penger til flukten for over 20 år siden. Hun har jevnlig kontakt med en venninne på Facebook. Hun er redd og sier hun vil tilbake til Norge. Hun er fratatt sitt norske pass og har ikke penger. Venninnens mor kontakter politiet i Norge. Politiet ringer UD-OPS1, som orienterer den norske utenriksstasjonen. Venninnen i Norge får utenriksstasjonens telefonnummer og formidler dette til jenta som holdes tilbake mot sin vilje. Jenta tar kontakt med den norske utenriksstasjonen og sier hun frykter tvangsekteskap og verken har pass eller penger. Den norske utenriksstasjonen kontakter en av organisasjonene som får bistand fra norske myndigheter i det aktuelle området. Jenta og organisasjonen settes i kontakt med hverandre. Jenta hentes av organisasjonen som kjører henne til flyplassen. Den norske utenriksstasjonen utsteder norsk nødpass og ordner med betaling av flybillett. ■ ■

■ ■ FAKTA

I april 2010 ble det opprettet et eget operasjonssenter (UD-OPS) i Utenriksdepartementet i Oslo. Tretten personer er tilknyttet senteret, som er åpent på døgnkontinuerlig basis. En sentral oppgave for senteret er å bistå publikum i utlandet, da alle henvendelser som rettes til utenriksstasjonene utenfor kontortid, kanaliseres til UD-OPS. Ambassadene og konsulatene kan også når som helst konsultere UD-OPS i kompliserte konsulære saker.

Flere saker kunne vært avverget med bedre transnasjonal kompetanse

Ifølge IMDIs integreringsrådgivere kunne trolig flere av de tvangsekteskaps sakene utenriksstasjonene har mottatt melding om, ha vært unngått dersom de som håndterte sakene i Norge, hadde hatt bedre transnasjonal kompetanse. Noe av det de trekker frem som vesentlig å ha kunnskap om i denne sammenhengen, er: 1) Grunnleggende kunnskap om de politiske, sosiale og kulturelle forholdene i opprinnelseslandene. Kjennskap til ekteskapsmønstre og tradisjoner i den aktuelle familien. 2) Bevissthet om at familien til den personen man vil hjelpe i Norge, kan være under sterkt press fra andre slektninger i opprinnelseslandet. Viten om at viktige avgjørelser i en familie, for eksempel vedrørende ekteskapsinngåelse, ikke nødvendigvis tas i Norge, men av slektninger i opprinnelseslandet. 3) Bevissthet om at norske myndigheters muligheter til å hjelpe norske borgere eller andre med tilknytning til Norge som er utsatt for tvang, vold og kontroll i utlandet, er begrenset.

De fleste av de mottatte sakene ved utenriksstasjonene har en forhistorie i Norge. Skoler, barnevern og politi har ofte vært involvert i familier over lengre tid uten å fange opp tvangsekteskapsproblematikk. IMDIs erfaring, fra flere av de sakene rådgiverne har vært involvert i, er at barnevernet og/eller andre deler av hjelpeapparatet på et eller annet tidspunkt i oppveksten har vært inne i familiene til ungdommene, uten at den unge har opplevd at dette har hjulpet.

Kompetanse og rutiner

Når saker ikke blir avdekket og unge ikke får adekvat hjelp og veiledning kan det skyldes ressurser og/eller kompetanse. Begge deler kan være “knapphetsgoder” ved både skoler, i hjelpeapparatet og utenriksstasjoner. Tvangsekteskap som fenomen og problem kan bli oppfattet som marginalt sammenliknet med den øvrige portefølje av oppgaver og ansvar som påligger disse sektorene. Derfor er tvangsekteskap et sårbart felt

som krever fokus og særlig innsats. Forankring av arbeid mot tvangsekteskap gjennom kompetanseheving og rutiner har vært en viktig del av både minoritets- og integreringsrådgivernes arbeid.

I forhold til skoler og hjelpeapparatet i Norge har integreringsrådgiverne bidratt med kunnskap om de lokale forhold “på bakken” i arbeidet med konkrete enkeltsaker og samtidig bidratt til å heve kompetansen om hva som er utenriksstasjonens handlingsrom i denne typen saker.

På tilsvarende måte har integreringsrådgiverne bidratt til å heve kompetansen om migrasjonsproblematikk og forhold i innvandrerbefolkningen i Norge til de ansatte ved utenriksstasjonene. I håndtering av konsulære saker har integreringsrådgiverne for eksempel bidratt med sosialfaglig erfaring og kompetanse, kunnskap om hjelpeapparatet samt utviklingen på integreringsfeltet i Norge.

Egen integreringsrådgiver sørger for at vi har rett kompetanse når ambassaden på den ene eller andre måten blir konfrontert med tilfeller av tvangsekteskap. Dette vil alltid dreie seg om kompliserte konsulære saker. Integreringsrådgiver sørger for god saksbehandling og effektivt samarbeid med hjemmeapparatet.

Sitat fra en ambassadør

Denne innsatsen har også synliggjort at det er behov for økt oppmerksomhet omkring hvordan myndighetene skal møte mange av de sosialfaglige, barnevernfaglige, politifaglige og juridiske utfordringene som følger av at folk flytter på seg og lever transnasjonale familieliv.

Integreringsrådgiverne har bidratt aktivt i oppdateringen av UDIs veileder for utenriksstasjonene.¹⁶ De har også utarbeidet supplerende retningslinjer og rutiner for å avdekke og håndtere enkeltsaker på den enkelte utenriksstasjon, i samarbeid med ansatte på utenriksstasjonene. Rutinen er oversatt til engelsk. Tilbakemeldinger fra utenriksstasjonenes ansatte er at rutinen er et viktig verktøy i arbeidet mot tvangsekteskap.

Kobling til kvinne- og likestillingsinnsatsen i opprinnelseslandene

Det er overlapp mellom arbeid mot tvangsekteskap og andre områder som utenriksstasjonene har ansvar for, som integrering, likestilling og menneskerettigheter. Det har vært viktig å kople disse sammen for å oppnå synergier og en vinn-vinn situasjon. På denne måten har tvangsekteskap også blitt en mere integrert del av ambassadens arbeid.

Ved utenriksstasjonene innebærer dette at håndteringen av konsulære saker ses i sammenheng med bistanden til organisasjoner som jobber for å bedre kvinnens stilling og bekjempe vold mot kvinner og barn i det aktuelle landet, særlig i områder der norsk diaspora har sin opprinnelse.

Erfaringer fra utenriksstasjonene – likheter og forskjeller

Integreringsrådgiverne har vært utplassert og dekket områder med store samfunnsmessige forskjeller. Samtidig har ulike betingelser som utenriksstasjonens størrelse og beliggenhet, tidligere erfaring med tvangsekteskapsaker ved utenriksstasjonen og om utenriksstasjonen allerede hadde oppfølging av bistandsprosjekter eller ikke, gjort at innretningen på arbeidet har vært noe forskjellig.

De sosiale, kulturelle, økonomiske og politiske ulikhetene mellom land som Pakistan, Somalia, Irak og Tyrkia krever ulike tilnæringsmåter i

¹⁶ <http://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2011-021/> og [http://www.imdi.no/Documents/Brosjyrer/Hefter/Haandbok/RUTINER_MOT_TVE_%20august_%202010%20\(2\).pdf](http://www.imdi.no/Documents/Brosjyrer/Hefter/Haandbok/RUTINER_MOT_TVE_%20august_%202010%20(2).pdf)

arbeidet mot tvangsekteskap. Først og fremst er både Somalia og Irak land som på ulike måter er sterkt preget av krig og konflikt, med mange internt fordrevne og flyktninger over hele verden som en konsekvens av dette. De fleste med somalisk og irakisk bakgrunn som er bosatt i Norge, har kommet hit som flyktninger, er etterkommere av flyktninger, eller familiegjenforent med disse. I motsetning til de med pakistansk og tyrkisk bakgrunn, som hovedsakelig har kommet hit som arbeidsmigranter og er etterkommere eller familiegjenforent med disse.

De samfunnsmessige forskjellene mellom landene og migrasjonens ulike årsaker (om den er frivillig eller tvungen) er et viktig bakteppe både for hvordan man håndterer enkeltsaker (konsulære saker), og for innretningen på det holdningsskapende forebyggende arbeidet mot tvangsekteskap (bistandsarbeidet). Gjennom handlingsplanperioden er ulike innfallsvinkler og metoder prøvd ut ved de ulike utenriksstasjonene. Disse blir presentert i det som følger i form av fire artikler om integreringsrådgivers erfaringer med vekt på Irak, Tyrkia, Pakistan og Somalia.

Erfaringer fra arbeidet mot tvangsekteskap ved ambassaden i Amman

I løpet av de siste fire årene har ambassaden i Amman registrert en stadig økning i antall henvendelser som gjelder tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold. Det arbeidet som er lagt ned – gjennom tiltakene i Handlingsplanene mot tvangsekteskap (og kjønnslemlestelse) – har ført til at stadig flere tvangsekteskapsaker nå avdekkes, alvorlige overgrep avverges og flere utsatte kvinner og barn får hjelp til å håndtere sin situasjon.

Ved etableringen av integreringsrådgiverstillingen i juni 2008 hadde man så å si ingen befattning med denne typen saker ved ambassaden. Fire år senere, i desember 2012, hadde man totalt registrert 185 enkeltsaker vedrørende tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold. Ambassaden i Amman dekker i tillegg til Jordan også Irak, Palestina, Syria og Libanon. De aller fleste henvendelsene gjelder kvinner/jenter i familier med irakisk opprinnelse.¹ Det er de alvorligste sakene – der kvinner og barn allerede er blitt etterlatt og ber om hjelp fordi de er blitt tvangsgiftet og/eller utsettes for andre overgrep – som havner på integreringsrådgivers bord.

Håndtering av henvendelser og saker vedrørende tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold utgjør per i dag en betydelig del av ambassadens virke. Arbeidet er en integrert del av virksomheten både på konsular- og utlendingsfeltet og på bistandsfeltet.

Et sensitivt og utfordrende tema

Tvangsekteskap er et utfordrende og vanskelig tema som både har politiske og praktiske implikasjoner. Det er et politisk sensitivt tema, både i Norge og i de landene ambassaden har å gjøre med, fordi det kan påvirke bilaterale relasjoner. Ambassaden arbeider gjennom integreringsrådgiver med å avdekke og håndtere de konkrete

¹ Sakene angår personer som er tvangsgiftet, som frykter tvangsekteskap, er utsatt for vold og trusler, som er etterlatt eller frykter dette. 120 av de 185 sakene dreier seg om personer med irakisk opprinnelse. De andre fordeler seg slik: Jordan 25, Palestina 22, Syria 11, Libanon 7.

enkeltsakene som involverer voldsutsatte kvinner og barn som er i en vanskelig og fortvilet situasjon i opprinnelseslandet, og som ber om hjelp fra norske myndigheter.

Begrepet tvangsekteskap slik vi bruker det kan – oppleves som fremmed for noen av de utsatte. Den utsatte vil ofte selv si at hun/han har blitt giftet bort etter tradisjonen, noe som ofte innebærer at personen har blitt giftet bort i tidlig alder eller ikke opplever å ha valget å si nei til ekteskapsinngåelse. Gjennom integreringsrådgivers arbeid er det synliggjort hvor viktig begrepsbruken er i samtaler med utsatte og at det ofte kan være bedre å bruke barneekteskap eller tradisjonsekteskap som begreper i samtaler for å avdekke tvangsekteskap.

Et felles anliggende for myndighetene i begge land

Innvandrere fra Irak er en stor gruppe i Norge. Noen tar med seg uheldige holdninger relatert til vold mot kvinner, tvangsekteskap og tidlig ekteskap fra Irak til Norge. Til tross for at tillatte alder for ekteskapsinngåelse er 18 år både i Norge og i Irak, forekommer tvang og utstrakt bruk av religiøse vielser for jenter langt under lovlig alder. De fleste tvangsekteskapene og barneekteskapene gjennomføres i Irak. Men vi har i løpet av de siste årene også blitt oppmerksomme på at denne typen overgrep skjer i Norge. Blant annet gjennom den alvorlige dommen som ble avsagt i Borgarting lagmannsrett i 2011 der flere medlemmer i en norsk-irakisk familie ble dømt for å ha tvangsgiftet en jente til

en betydelig eldre fetter da hun var 13 år. Denne ulovlige “vielsen” fant sted i Oslo. Hun var mindreårig og i flere år ble hun utsatt for voldtekt og andre former for psykisk og fysisk vold. Dommen falt da jenta var 17 år.

Det har i tillegg vært avsagt dommer i to andre tvangsekteskapsaker som omhandler irakere bosatt i Norge.

For å få bukt med denne praksisen – som er ulovlig både i Norge og i Irak – må man jobbe på flere fronter samtidig. Først og fremst må man jobbe for at tvangs-/barneekteskapsaker anmeldes og straffeforfølges i begge land. Dette bør være et felles anliggende for justismyndighetene både i Norge og Irak. Samtidig er det nødvendig å jobbe forebyggende med holdningsskapende arbeid både i lokalsamfunnene i Irak og blant den irakiske befolkningen i Norge.

Hjelp til hjemreise er mulig, men vanskelig

Fra prosjektets oppstart i juni 2008 til og med desember 2012, har totalt 30 utsatte kvinner og barn blitt assistert tilbake til Norge ved hjelp av ambassaden. Det avgjørende for at det gikk bra i disse sakene og de utsatte kunne returnere til Norge, har vært gode hjelpere i opprinnelseslandet både i og utenfor familien. Det er viktig at hjelpeapparatet i Norge er klar over at slike redningsaksjoner er vanskelige og i mange tilfeller svært risikable både for den som er utsatt for vold og tvang, og medhjelperne i opprinnelseslandet. Denne type kunnskap er blant annet viktig for at de instansene som skal følge opp i Norge – politiet, barnevernet, NAV eller andre – kan iverksette nødvendige sikkerhetstiltak etter tilbakevending til Norge dersom det er påkrevd. Assistanse til hjemreise er mulig, men ofte vanskelig.

I håndteringen av de konsulære sakene ved ambassaden kan det dreie seg om følgende konkrete problematikk:

- Personen man skal bistå har både norsk og irakisk statsborgerskap
- Personen er mindreårig
- Reisedokumenter og penger er fratatt personen
- Personen holdes innesperret eller har ikke mulighet til å ta seg til ambassaden i Amman fordi hun ikke kan bevege seg fritt uten mannlige slektninger.
- Omfattende trusler og kontroll fra storfamilien.
- Risikable fluktmuligheter fordi personen må ta seg gjennom områder i Irak med store sikkerhetsutfordringer.

Jeg trodde jeg skulle dø der nede. Foreldrene mine sa til meg at om jeg ikke gjorde som de sa så ville jeg aldri få se solen igjen. Rett før jeg ble tatt med til utlandet var jeg i kontakt med barnevernet. Når jeg fortalte dem at jeg fryktet å bli tvangsgiftet, trodde de ikke på meg og kalte det jeg sto midt oppi for en generasjonskonflikt og et tenåringsopprør. Jeg prøvde å forklare dem at det ikke var det, og at dette har med kultur å gjøre. Da sa de til meg at dette var noe jeg var nødt til å leve med.

Sitat fra jente 18 år assistert hjem ved hjelp av ambassaden

Det er begrenset hva norske myndigheter kan gjøre i utlandet selv om personen er norsk statsborger. Ved frykt for tvangsekteskap eller andre

former for overgrep er det derfor viktig at hjelpeapparatet i Norge først og fremst jobber for å forhindre utreise.

Hvordan avdekkes sakene og hva kjennetegner dem?

Tvangs- eller barneekteskap gjennomføres ofte i forbindelse med kortere eller lengre opphold hos familie og slekt i opprinnelseslandet, og det er som regel en offentlig instans eller hjelpeapparatet i Norge som melder bekymringen. Det kan være at personen ikke har kommet tilbake til skolen eller jobben som avtalt etter ferie, eller at den utsatte selv har klart å melde fra til venner i Norge som så kontakter politiet, Utenriksdepartementets Operative Senter (OPS) ² eller andre deler av hjelpeapparatet. Stadig flere unge tar også selv direkte kontakt med ambassaden. ³

I mange av tilfellene der en ungdom står i fare for å bli tvangsgiftet eller utsettes for vold, trusler og andre overgrep i Irak, ser vi at dette også kan være som et ledd i å "få skikk på ungdommen". Etter familiens syn er den unge enten blitt for norsk eller står i fare for å bli det. Integreringsrådgivers erfaring er at å få skikk på en jente og å sørge for at hun blir gift, ofte er to sider av samme sak.

Ikke alt som meldes dreier seg om tvangsekteskap eller andre overgrep. Etter nærmere undersøkelser kan det vise seg at personen selv ønsker å oppholde seg i landet eller foreldrene kan ha bestemt at familien skal bo der for en periode. Dette kan selvfølgelig være problematisk hvis det er mot barna og de unges ønsker, men er i seg selv ikke ulovlig.

Det å plassere barn og unge hos slektninger i opprinnelseslandet for at de skal gå på skole der

for en periode, kan være uttrykk for familiens ønske om å ta vare på kulturelle verdier og opprettholde kontakten med opprinnelseslandet. Andre ganger kan motivet være å rykke ungdommer ut av rusmisbruk og kriminalitet i Norge. Det kan også være et ønske fra foreldrene å få barn/ ungdom vekk fra miljøer som de oppfatter som uheldige for barna eller som de kjenner at de ikke har kontroll over. Lengre fravær fra norsk skole kan imidlertid skape problemer for den unge når han eller hun vender tilbake og skal gjenoppta skolegangen, noe som kan få negative konsekvenser for det videre utdanningsløpet.

Ulike motiver

Foreldrenes motiver for å sende barna sine til Irak, etterlate dem der eller gifte dem bort, kan være mange og sammensatte. Det å bevare eller gjenopprette ære er et tema i de aller fleste sakene som håndteres ved ambassaden, i tillegg til en rekke andre forhold. Et tvangs- eller barneekteskap kan være et ledd i en langsiktig migrasjonsstrategi som gjennomføres for å sikre andre slektninger opphold i Norge, det kan være en del av et oppgjør eller kompensasjon mellom ulike klaner, eller gjennomføres for å oppfylle gamle avtaler mellom familier.

Når tvangsekteskap er en del av forhistorien

En del av sakene dreier seg om unge voksne kvinner som etterlates alene eller sammen med barna i opprinnelseslandet. Kvinnene og barna fratas passene, utsettes for vold og trusler og ekte mennene eller fedrene vender tilbake til Norge alene. Bakgrunnen i mange av de familierelaterte sakene, inkludert barnebortføringssakene, kan være et tvangsekteskap/ barneekteskap som ble inngått for flere år siden. Selv om bekymringsmeldinger som ambassaden mottar ofte handler om mor og barn som er etterlatt i Irak, eller barn som er bortført fra mor i Norge og oppholder seg hos fars slektninger i Irak, erfarer vi at tvangsekteskapsproblematikk også kan være en del av dette bildet.

² Utenriksdepartementets hovedsentral for konsulær hjelp til norske borgere i utlandet. Er døgnbemannet og ivaretar henvendelser til utenriksstasjonene utenfor deres ordinære åpningstider.

³ I en av fire saker som kom til IMDis integreringsrådgivere i 2012 (gjelder alle fire utsendingene), tok ungdommen selv kontakt med ambassaden.

Bakgrunnen i mange av de familierelaterte sakene, inkludert barnebortførings sakene, kan være et tvangsekteskap/barneekteskap som ble inngått for flere år siden.

Belastede familier

Det kan være vanskelig å vite hva som er realiteten i en sak. En kartlegging av familiens historie i Norge gir en viktig pekepinn på hva vi står overfor. En vesentlig del av integreringsrådgivers arbeid handler derfor om å bidra til at sakene blir tilstrekkelig opplyst og underbygget i samarbeid med de øvrige ansatte på ambassaden og de involverte instansene i hjelpeapparatet i Norge, som barnevern, skole, politi, NAV og andre.

De fleste sakene som håndteres ved ambassaden har en forhistorie i den forstand at deler av hjelpeapparatet i Norge har vært involvert i familiene tidligere. Stort sett har vi å gjøre med familier som sliter på ulike fronter og som opplever flere belastninger samtidig. Problematikk knyttet til psykisk helse, levekårsutfordringer i Norge, familiekonflikter og vold samt kriminalitet blant familiemedlemmer, er ofte en del av bakteppet.

Avhengig av godt samarbeid og støttenettverk i Irak

Vi har å gjøre med kompliserte og ressurskrevende saker som krever et utstrakt samarbeid mellom spesialutsendingene fra IMDi, Politiets Utlendingsenhet og UDI, samt ambassadens personell innenfor konsulære saker og visum, for å få til løsninger. Dette gjelder særlig Iraksakene, da Norge ikke har permanent tilstedeværelse av utsendte i Irak. For å kunne hjelpe voldsutsatte norske borgere eller andre med lovlig opphold i Norge som befinner seg i Irak og ber om hjelp fra norske myndigheter, er ambassaden helt

avhengig av å ha et velfungerende støttenettverk inne i Irak.

Migrasjon, bistand og konsulære saker

Håndteringen av enkeltsaker som involverer norsk-irakiske kvinner og barn ses i sammenheng med støtten til organisasjoner som jobber for å bedre kvinnens stilling og situasjon i Irak. En stor andel av den kvinnerettede bistanden til Irak, som per i dag forvaltes av ambassaden, går til lokale frivillige organisasjoner, prosjekter og tiltak mot kjønnsbasert vold (herunder tvangsekteskap og barneekteskap).⁴

Prosjektene og tiltakene som støttes er lokalisert flere steder i Irak, konsentrert i de områdene der den irakiske befolkningen i Norge har sin opprinnelse. Disse NGOene er uvurderlige samarbeidspartnere for ambassaden i håndteringen av de konkrete enkeltsakene. Sammen med internasjonale organisasjoner, andre lands ambassader og lokale myndigheter i Irak, utgjør de et støttenettverk i områder der ambassaden har mange konsulære saker.

Økt vold som følge av krig og konflikt

Vold i nære relasjoner, som tvangsekteskap, tidlig ekteskap, barneekteskap og æreskriminalitet, er et stort samfunnsproblem i Irak. Dette skyldes ikke bare patriarkalske tradisjoner og kvinnens underordnede stilling i samfunnet. Krig, lovløshet og økning av generell vold og sammenbrudd i de sosiale strukturene i landet har også bidratt til en økning av volden i de nære relasjonene.

⁴ Totalt er NOK 10,255 millioner bevilget i perioden 2010-2012 til irakiske kvinneorganisasjoner. I tillegg støtter ambassaden Norsk Folkehjelps program for lokalsamfunnsutvikling i Nord-Irak (innenfor "Fred, forsoning og demokratiltak"). Arbeid mot tidlig ekteskap og tvangsekteskap inngår som en vesentlig del av denne større innsatsen. For perioden 2011-2012 har dette arbeidet blitt støttet med NOK 11,1 millioner. I tillegg til bistandsmidlene, har IMDi støttet Norsk Folkehjelps prosjekt "Combating Early and Forced Marriages among the Iraqi Kurds" med til sammen NOK 1,050 millioner i perioden 2011-2012. Prosjektet implementeres av Peoples' Development Association, som er en av Norsk Folkehjelps partnerorganisasjoner i Irak.

Videre har faktorer som fattigdom, det at familier er blitt fordrevet fra sine opprinnelige hjemsteder, samt sikkerhetssituasjonen mange steder, ført til at en del familier gifter bort sine døtre tidligere enn før. Ekteskap betraktes av mange som eneste måte å sikre jenters fremtid på.

Situasjonen for kvinner i Irak er forverret

Iraks kvinner har opplevd en forverring av sin situasjon på grunn av krigene og urolighetene de siste tiårene. Nesten en million kvinner er antatt å være eneforsørger for familien som en følge av savnede, internerte eller drepte ektemenn. Ødelagt infrastruktur innen utdanning, helse, vann og sanitær rammer kvinnene på en mer direkte måte enn mennene. Irak har også opplevd en mer konservativ samfunnsutvikling. Det rapporteres om at kvinner er blitt angrepet for ikke å bruke hijab, for å gå ute alene eller for å snakke med menn som ikke er slektninger. Dette skyldes i stor grad økt makt til religiøse grupper og ledere på bekostning av den mer kvinnevennlige sekulære staten som eksisterte tidligere. Etter 2003 har det også vært en økning av såkalte æresdrap.⁵

Mangel på beskyttelse

Situasjonen for kvinner og barn som utsettes for vold og tvang i Irak er svært vanskelig. For det første har de få steder å søke hjelp. Det finnes kun et fåtall krisesentre i hele Irak, og disse ligger i det kurdiske selvstyreområdet. Dette betyr at drapstruede og voldsutsatte kvinner fra andre deler av landet ikke kan få den midlertidige beskyttelsen et krisesenter kan gi. I praksis vil de fleste måtte forsone seg med sin skjebne og vende tilbake til familien. For det andre er beskyttelsen gjennom lovverket mangelfull. Selv om den irakiske grunnloven forbyr vold i familien, gir straffeloven en mann rett til å straffe sin kone. Voldtekt er en overtredelse, men straffeloven gir voldtektsmannen mulighet til å unnsnippe

straff gjennom å gifte seg med sitt offer. Til tross for at æresdrap er straffbart, gir loven adgang til mildere straff for en mann som har drept sin kone eller nære kvinnelige slektning hvis hun er "tatt for ulovlige seksuelle forbindelser".

Til tross for at både tvangsekteskap og barneekteskap i form av religiøse/utenomrettslige ekteskap er forbudt i henhold til irakisk lovgivning, er dette en utbredt og sosialt akseptert praksis mange steder. I Irak er tillatte alder for ekteskapsinngåelse for begge kjønn 18 år. Ekteskap mellom 15 og 18 år er tillatt når det foreligger godkjenning fra en dommer. Ekteskap før fylte 15 år er ulovlig, men i praksis er risikoen for å bli tatt svært lav og sanksjonene minimale. I følge en anerkjent kvinneorganisasjon som ambassaden samarbeider med, holder det at familien betaler en symbolsk bot dersom myndighetene skulle oppdage at en far har giftet bort sin datter før fylte 15 år.

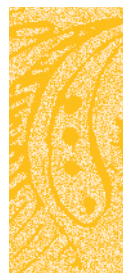
Hjelp til voldsutsatte og pådrivere for endring og utvikling

Organisasjonene som får bistand fra norske myndigheter driver støttesentre som tilbyr både psykososial, medisinsk og juridisk bistand til kvinner som er utsatt for overgrep. Målgruppen er først og fremst irakiske kvinner bosatt i Irak, men også norske statsborgere med irakisk bakgrunn som har behov for hjelp mens de befinner seg i Irak.

Her møter de fagpersoner som lytter og gir råd og veiledning om hvordan de kan håndtere sin situasjon. Dette er ikke tradisjonelle krisesentre eller steder der kvinner kan bo. Noen steder er støttesenteret bare et rom, lokalisert innenfor veggene til en liten kvinneorganisasjon, spartansk innredet med to stoler og et bord. For mange kan dette rommet likevel være redningen. Her møter de forståelse fra sosialarbeidere, psykologer, advokater og andre kvinner som hjelper dem med å komme videre.

I tillegg til å jobbe direkte med voldsutsatte er de irakiske kvinneorganisasjonene viktige pådrivere

⁵ Ifølge blant annet en Freedom House report fra 2010: Women's Rights in The Middle East and North Africa, People's Development Association m.fl.

for endring og utvikling når det gjelder kvinnens stilling i landet. Gjennom dialog med religiøse ledere og beslutningstakere på ulike nivåer, mediekampanjer og workshops bidrar kvinneorganisasjonene til økt bevissthet omkring tvangsekteskap og annen æresrelatert vold i det irakiske samfunnet.

Veien videre

Arbeidet for å få slutt på tvangsekteskap og annen æresrelatert vold, og for å bedre kvinners situasjon i Irak, er et langsiktig arbeid. Kvinneorganisasjonene gjør en viktig og god jobb, men de arbeider under svært vanskelige forhold. Mange av kvinnene som engasjerer seg i dette arbeidet, gjør det med fare for eget liv og helse.

Det er derfor viktig at irakiske myndigheter involverer seg og tar sitt ansvar for disse forholdene. For å bidra til å løfte kvinneproblematikken opp på den politiske agendaen i Irak, har ambassaden siden 2011 blant annet støttet opp om et initiativ for å bidra til at Irak får laget en nasjonal handlingsplan for implementeringen av FNs Sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Initiativtakerne jobber systematisk med å involvere myndighetspersoner og politikere i Irak for å få til en samlet tilnærming der irakiske myndigheter har eierskapet.

Parallelt med en styrking av det sivile samfunnet i Irak, blant annet gjennom den kvinnerettede bistanden som går til organisasjoner, er det behov for en styrking av de formelle myndighetsinstitusjonene i landet. Her bidrar norske myndigheter i samarbeid med andre lands myndigheter og det internasjonale samfunnet med kapasitetsbygging og opplæring av dommere, politi og påtalemyndighet.

Erfaringsutveksling og kompetanseheving

I løpet av de siste årene har representanter for flere av organisasjonene som jobber for å bekjempe tvangsekteskap og annen æresrelatert vold i Irak besøkt Norge. Blant andre har part-

nerorganisasjonen til Norsk Folkehjelp i Irak vært i Norge ved flere anledninger samt representanter for flere av kvinneorganisasjonene som driver støttesentre for voldsutsatte kvinner og barn. Besøkene har bidratt til erfaringsutveksling mellom organisasjoner som arbeider forebyggende og holdningsskapende blant den irakiske befolkningen i Norge og i Irak. På denne måten er innsatsen mot tvangsekteskap og integreringsarbeidet i Norge blitt koblet til bistandsarbeidet i Irak, innen likestilling og kvinners rettigheter.

I Norge har vi fortsatt en vei å gå både når det gjelder håndheving av vårt eget lovverk og i det forebyggende arbeidet. I det videre arbeidet må innsatsen i større grad rettes mot å forhindre at familier sender sine barn til Irak, gifter dem bort og utsetter dem for andre overgrep. Det er behov for økt kompetanse om tvangsekteskap og annen æresrelatert vold både innen barnevernet, skolen, politiet og øvrig hjelpeapparat i Norge. Innvandrersorganisasjoner i Norge kan være viktige bidragsyttere i dette arbeidet sammen med irakiske frivillige organisasjoner. I denne sammenheng er integreringsrådgiver en viktig lenke.

” I det videre arbeidet må innsatsen i større grad rettes mot å forhindre at familier sender sine barn til Irak, gifter dem bort og utsetter dem for andre overgrep. Det er behov for økt kompetanse om tvangsekteskap og annen æresrelatert vold både innen barnevernet, skolen, politiet og øvrig hjelpeapparat i Norge. Innvandrersorganisasjoner i Norge kan være viktige bidragsyttere i dette arbeidet sammen med irakiske frivillige organisasjoner. I denne sammenheng er integreringsrådgiver en viktig lenke.

Erfaringer fra arbeidet mot tvangsekteskap ved ambassaden i Ankara

De første tyrkerne kom for å arbeide i Norge på 1960- og 1970-tallet. Norsk-tyrkere utgjør i dag den tolvte største gruppen av innvandrere i Norge.¹ Av totalt 16472 norsk-tyrkere er drøyt 5 500 bosatt i Oslo. Norsk-tyrkere er den største innvandrerguppen i Drammen og Trondheim, og den nest største i Stavanger. I Oslo utgjør de den femte største gruppen.

Det er store forskjeller innad i den tyrkiske befolkningen i Norge, men på "gruppenivå" scorer norsk-tyrkere relativt lavt på viktige indikatorer for integrering, som utdanning og sysselsetting.² Norskfødte med tyrkisk bakgrunn deltar i større grad i høyere utdanning enn førstegenerasjonen, men i mye mindre grad enn gjennomsnittet for ikke-vestlige innvandrere.³ Samtidig videreføres mange av tradisjonene knyttet til ekteskap. Arrangert ekteskap er det vanligste, og relativt mange er gift i de yngste aldersgruppene.⁴ Mange gifter seg med en fra foreldrenes hjemsted i Tyrkia.

Handlingsplanene og integreringsrådgivers mandat har bidratt til at arbeid mot tvangsekteskap har fått økte ressurser og økt fokus ved ambassaden i Ankara. Ved siden av bistand til enkeltpersoner, har nettverksbygging og mer langsiktig forebyggende arbeid vært en sentral del av innsatsen på dette feltet siden prosjektets oppstart i 2008.⁵

1 Per 1. januar 2012 bodde det 16 742 norsk-tyrkere permanent i Norge, hvorav 10 696 er førstegenerasjon og 6 046 er norskfødte etterkommere. Kilde: www.ssb.no/emner/02/01/10/innvabef/tab-2012-04-26-01.html

2 I følge SSB og tall for 4. kvartal 2011 er bare 60 % av mennene mellom 15 og 74 år sysselsatt. Blant kvinnene er andelen kun på 41,6 %. Over halvparten har grunnskole som høyeste utdanningsnivå, men under 10 % har utdanning på universitets- og høyskolenivå. Hentet fra: <http://www.ssb.no/emner/04/01/utniv/tab-2012-06-19-07.html>

3 SSB-rapport 2007/29. Fakta om 18 innvandregrupper i Norge.

4 23 % av tyrkiske innvandrere og etterkommere i aldersgruppen 20-25 år er gift. Kilde: SSB rapport 2009/33. Søker krake make?

5 IMDis arbeid mot tvangsekteskap, herunder ordningen med integreringsrådgivere, ble organisert som et prosjekt.

Ekteskap og kvinners stilling i Tyrkia

I forbindelse med opprettelsen av den moderne tyrkiske republikken i 1923, innførte Tyrkia en familielov basert på europeiske lovtradisjoner, og man innførte prinsippet om borgerlige vielser.⁶ I Tyrkia er det forbudt å inngå religiøse ekteskap før den borgerlige vielsen, og religiøse ledere, herunder imamer, har ikke vigselfmyndighet. Sivilloven av 2001 gir menn og kvinner de samme rettigheter og plikter i forbindelse med ekteskap, skilsmisse, omsorgen for barn osv.⁷ Samtidig sier loven av polygami er forbudt og ekteskapet må være inngått av fri vilje.

I praksis er situasjonen imidlertid ofte en annen. Det moderne lovverket og den sekulære staten står i sterk kontrast til et samfunn der deler av befolkningen holder seg til tradisjonene og der svært mange av kvinnene opplever stor grad av undertrykkelse. Det er fortsatt en lang vei å gå før lovene er implementert. Vold mot kvinner, æresdrap, tvangsekteskap og barneekteskap er fortsatt et stort samfunnsproblem i dagens

6 Bentzin, A. (1998, 30. mars). Die soziale und religiöse Bedeutung der Eheschließung für türkische Frauen der zweiten Generation in der Bundesrepublik Deutschland. Berlin: Der Humboldt-Universität. Hentet fra: <http://edoc.hu-berlin.de/magister/bentzin-anke-1998-03-30/PDF/Bentzin.pdf>

7 United Nations (2009). Tackling honour in the aftermath with a good practice, Pervizat, L. Hentet fra: http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw_legislation_2009/Expert%20Paper%20EGMGPLHP%20_Leyla%20Pervizat_.pdf

Tyrkia.⁸ De kurdiske områdene i de sørøstlige delene av Tyrkia, og Konya, der mange norsk-tyrkere har sin opprinnelse, holdes frem som særlig utsatte områder.⁹

Hvordan avdekke tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold?

For å avdekke tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold, er det viktig å vite noe om

---

8 Hentet fra: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/tr_rapport_2012_en.pdf.

9 Ekteskapstradisjoner i Tyrkia, Temanotat fra Landinfo 30. november 2009

tradisjoner og praksis i det området norsk-tyrkiske familier kommer fra. Sammen med lokalt ansatte ved ambassaden har integreringsrådgiver utarbeidet en liste over eksempler på ekteskapspraksiser og mulige tegn på at ekteskapet er besluttet og/eller gjennomført mot den unges vilje.¹⁰ Blant annet i forbindelse med intervjuer med personer som søker familiegjennforening, har listen vist seg å være et nyttig utgangspunkt for å snakke nærmere med den det gjelder, og for å diskutere saken internt på ambassaden:

---

10 Internt i Tyrkia er det store variasjoner. Alle lister over mulige tegn på tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold vil derfor ha sine begrensninger. De vil alltid være generaliserende, mens hver enkelt sak er unik.

Examples of marriage practices which can involve coercion *

- If an arranged marriage is planned and organised by parents without the knowledge of the young people concerned, and without their participation in the preparations, or the decision on marriage was made while they were children.
- Homosexual, lesbian and transgendered people are put under pressure to marry someone of the opposite sex to prevent their sexual orientation becoming known. Even if they do not talk at first and say anything about their sexual orientation, be observant and create an atmosphere of trust so that people openly talk.
- People are forced to marry someone with a mental disability in order to meet the spouse's need for care and thus ease the pressure on other family members.
- Women or men are forced into marriage as part of a migration strategy to secure a family member's entry into Norway.
- Pro-forma marriages may involve an element of coercion.

General indicators

- Large age difference. Old man and young woman, or vice versa.
- The parties are unable to document that they knew each other or had met before they married, and the family/other people have arranged the marriage for them without the parties themselves being involved.
- Marriage between the parties was agreed before they were legally of marriageable age. (There are examples of parents promising their children in marriage at birth.)
- The referee/sponsor in Norway has been divorced several times (documented in the case files).
- Marriage between cousins to uphold the families' economic interests.
- Parents wish the young person to marry someone from the same geographical area in the parents' homeland, or from their own caste/clan/tribe as a counterweight to the modern western lifestyle, where boys and girls socialise and can have romantic relationships which the parents do not accept.

* Tekst på engelsk fordi den er utarbeidet i samarbeid med lokalt ansatte og skal kunne brukes og leses av ansatte som ikke kan norsk.

Enkeltsaker

Saker fra Tyrkia har fulgt omtrent det samme mønsteret gjennom de fire årene i handlingsplanen fra 2008 til 2011. De aller fleste av sakene dreide seg om personer som var født og oppvokst i Norge. Med unntak av noen få hadde nesten alle foreldrene til de usatte ungdommene kommet til Norge som arbeidsinnvandrere.

Geografisk har sakene hovedsakelig hatt sin opprinnelse fra to bestemte områder, nemlig Konya og Usak – men det har også vært saker fra andre byer, for eksempel Ankara, Izmir, Aksaray og Diyarbakir.

Det er få ungdommer som kontakter integreringsrådgiver direkte. De fleste som ikke kommer i kontakt med hjelpeapparatet før de reiser til Tyrkia tar kontakt med sine venner, minoritetsrådgiver, lærere eller en ansatt i kommune som de tidligere har vært i kontakt med i andre sammenhenger, som så kontakter integreringsrådgiver.

Sakene har variert i alvorlighetsgrad og hva den unge konkret har opplevd. I flere tilfeller har ungdommene ikke trodd at problemer med vold, kontroll og ekteskap skulle ramme dem. Oppdragelse og regler i familien skulle tilsi at disse unge menneskene skulle få velge ektefelle selv.

Slike ting kan alltid skje med andre, men ikke i min familie.

Sitat fra en ungdom

Lojalitet og ambivalens

Et typisk trekk ved sakene er at de unge, også når de utsettes for ekstrem kontroll og vold, uttrykker lojalitet overfor familiene sine og kjenner på en sterk ambivalens. På den ene side ønsker de en sterk hjelp. På den annen side vil de ikke bryte

med sin familie. I tvangsekteskapsaker kan disse ønskene og behovene være vanskelig å forene. Valget mellom å gå inn i et tvangsekteskap eller å motsette seg dette, er et valg som oftest har store omkostninger, uansett hvilket alternativ den unge ender opp med. Det å gå inn i et tvangsekteskap vil være et overgrep og en svært alvorlig krenkelse av denne personens kropp og integritet. På den annen side, å ikke innordne seg foreldrenes og familiens beslutning om ekteskap og valg av ektefelle, kan utløse sterke represalier mot den unge og få konsekvenser for hans/hennes sikkerhet.

Mange opplever at de står i en verdimessig spagat mellom familiens æresnormer og kravet om innordning på den ene side - og retten til å ta egne valg på den annen.

Sitat fra en minoritetsrådgiver

Råd, hjelp og veiledning

Disse unge menneskene opplever dermed et vanskelig dilemma der integreringsrådgiver har en viktig rolle å spille som samtalepartner og en som kan forsøke å trøste, roe ned, informere og vise at det faktisk finnes alternative veier ut av situasjonen. I særlig alvorlige saker orienterer integreringsrådgiver om mulighet til å få hjelp til å flykte fra familien og få assistanse til å komme tilbake til Norge. Flere har tatt imot dette tilbudet, men det er også eksempler på at unge mennesker velger å inngå ekteskap mot sin vilje fordi de frykter for sitt liv om de motsetter seg ekteskapet, eller fordi de ikke vil skuffe foreldre som bedyrer at de vil sine barns og familiens beste. Ekstrem ambivalens har i noen tilfeller satt den unge ute av stand til å ta en beslutning. I flere slike saker har integreringsrådgiver, i etterkant av

vielsen, veiledet den unge om muligheten til å få ekteskapet annullert. Dette kan føre til negative reaksjoner i familien, noen ganger til trusler og vold. Men det er også eksempler på at tvangsekteskap er blitt annullert i samforståelse med familien etter en periode der integreringsrådgiver har vært i dialog med dem for å komme frem til denne løsningen. Hensynet til den unges følelser og rett til egne valg har vært en del av argumentasjonen. Å henvise til både tyrkisk og norsk lov om ekteskap, og til at tvangsekteskap er straffbart har bidratt til at foreldrene i noen tilfeller har sett at tvangsekteskapet var et overgrep, som de vil løse sin datter/sønn fra.

Etterlatte ungdom og kvinner med barn

Tvangsekteskap har vært en del av problematikken i flere av sakene der mødre med barn blir etterlatt av mannen (ektefellen) i Tyrkia. Personene dette gjelder har som regel trodd at de skulle på en kort ferie og at hele familien skulle reise sammen tilbake til Norge. Ofte har de først blitt etterlatt med barn, men etter en periode har mennene kommet tilbake og tatt med barna til sin egne familie i Tyrkia eller tilbake til Norge. De fleste av disse kvinnene ble etterlatt like før deres oppholdstillatelse hadde gått ut. Mennene har i alle tilfellene fratatt dem passet.

Integreringsrådgivers rolle varierer fra sak til sak. I en av dem assisterte integreringsrådgiver kvinnen tilbake til Norge. Som tyrkisk statsborger ordnet hun selv med nytt pass. Integreringsrådgiver sørget for innreisevisum og kontakten Kompetanseteamet som bl.a. ordnet med krisebolig ved ankomst til Norge.

I en annen sak der en mor var etterlatt, oppholdstillatelsen utløpt og barna tatt med til Norge av far som hadde tyrkisk bakgrunn og norsk statsborgerskap, informerte integreringsrådgiver kvinnen om muligheten til juridisk bistand. Sammen tok de kontakt med Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) som på sin side hadde samtaler med UDI om saken. Kvinnen

søkte så om familieforening med sine egne barn.

Samarbeid på tvers

Tvangsekteskapsaker kan være ekstremt kompliserte og sammensatte. I ett tilfelle var personen født i Iran, vokst opp i Tyrkia, forlovet i Latvia, giftet bort i Sverige og endelig skilt i Norge. Det dreier seg ofte om transnasjonale liv og transnasjonale ekteskap, som krever et hjelpeapparat som krysser grenser både geografisk og faglig.

Samarbeid med minoritetsrådgivere, kompetanseteamet og andre deler av hjelpeapparatet har vært avgjørende i integreringsrådgivers arbeid med enkeltsaker. De har ulike roller og kan følgelig bidra på ulike vis for at den utsatte kan få hjelp og beskyttelse. Det er deres samlede innsats som i mange tilfeller har bidratt til gode løsninger. For eksempel har integreringsrådgiver kjennskap til området der den utsattes familie kommer fra, eller har innhentet slik kunnskap gjennom sitt nettverk, og formidlet dette tilbake til minoritetsrådgivere, Kompetanseteamet eller hjelpeapparatet i Norge, som dermed stiller sterkere i sin samtale med ungdommen og vil være i en bedre posisjon til å vurdere, sammen med den unge, hva som vil være hensiktsmessig i sakens videre forløp. Selv om hver sak skal behandles individuelt og ta hensyn til denne ene persons spesielle situasjon, vil det være nyttig å ha kunnskap om skikker og tradisjoner lokalt/på foreldrenes hjemsted både i arbeid med enkeltsaker og i det mere langsiktige forebyggende arbeidet. I saker der norsk-tyrkere som er utsatt for tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold trenger assistanse til å flykte fra familien og komme seg tilbake til Norge, er Kompetanseteamet en sentral samarbeidspartner for integreringsrådgiver og ambassaden.¹¹

¹¹ Kompetanseteamet administrerer det nasjonale botilbud for ungdom over 18 år utsatt for tvangsekteskap eller trusler om tvangsekteskap og er kontaktpunkt for Utenriksdepartementet (UD) i forbindelse med retur i utenlandsaker, for å foreta den nødvendige koordineringen med berørte etater i Norge.

Samarbeid med organisasjoner og krisesentre er også viktig i enkeltsaker/konsulære saker. Sefkat-Der, som har krisesentre i Konya, har for eksempel vært i beredskap i to dager for å ta i mot en ung norsk kvinne som var blitt utsatt for vold og innestengt av mannen sin. Hadde det ikke vært mulig å plassere henne på et offentlig krisesenter, hadde det vært et alternativ å plassere henne på krisesenteret som Sefkat-Der har ansvaret for.

Tvangsekteskap og tilgrensede temaer kan knyttes til flere fagområder på utenriksstasjonen

Slik integreringsrådgiver må krysse geografiske grenser og samarbeide med ulike instanser i Norge og med sitt nettverk av organisasjoner i Tyrkia, er arbeid på tvers av ambassadens avdelinger også nødvendig både i enkeltsaker og i det forebyggende arbeidet.

Ved ambassaden i Ankara er det tre fagområder; visum (utlendingsfeltet), konsulærsaker og politiske/menneskerettighetsspørsmål. Integreringsrådgiveren jobber på tvers av disse fagområdene.

Tyrkia er ikke et bistandsland, så ambassaden har derfor ikke egne bistandsmidler. Det bevilges likevel mindre beløp til prosjekter og tiltak som støtter kvinners stilling og menneskerettigheter. IMDi har også gitt støtte til prosjekter for å øke bevisstheten om konsekvenser av tvangsekteskap. Integreringsrådgiver har som oftest ansvar for å følge opp slike små kvinneprojekter, uavhengig av om de er finansiert av UD eller IMDi.

Holdningsskapende arbeid med konsekvenser for den norsk-tyrkiske befolkningen

Ved ambassaden i Ankara i Tyrkia bidro integreringsrådgiver til etableringen av et kvinneprojekt i 2010. Prosjektet drives av organisasjonen EKDAV og hadde fokus på bekjempelse av kjønnsbasert vold, med tiltak rettet mot menn og gutter for å påvirke deres holdninger og handlinger.

Siden 2010 har IMDi finansiert et prosjekt om ”Bevisstgjøring om konsekvenser av tvangsekteskap og ekteskap av mindreårige” i Konya, som er det området i Tyrkia hvor de fleste tyrkerne bosatt i Norge har sitt opphav. Prosjektet ble gjennomført av Dost Eli Dernegi og målgruppen var barn og unge fra 12 år og oppover og deres foreldre i distriktene Kulu, Cihanbeyli og Beysehir. Landsbyoverhoder, opinionsledere og lærere har også vært en målgruppe i dette prosjektet. Skriftlige materialer som er blitt produsert gjennom dette prosjektet skulle også bli brukt ved utvalgte videregående skoler i Norge, dermed knytte prosjektet med målgruppen (ungdommer med tyrkisk bakgrunn) i Norge – for det antas at materiale produsert om et sensitivt og kontroversielt tema som tvangsekteskap i Tyrkia, på deres morsmål og i foreldrenes hjemby

vil ha stor gjennomslagskraft i miljøene i Norge.¹²

Mange tyrkere bosatt i Norge reiser til Konya på ferie om sommeren. Siden dette prosjektet ble implementert i tre tette og små områder i Konya har disse besøkende fra Norge kommet bort i personer som enten har deltatt i opplæringene, eller selv var engasjert i prosjektet på en eller annen måte. Dette antas å ha skapt bevissthet om temaet og ha forebyggende effekt i disse miljøene.

De organisasjonene integreringsrådgiver har regelmessig kontakt med stiller seg positive til å ta i mot besøk fra delegasjoner fra Norge. De informerer om problematikken tvangsekteskap og redegjør for sine erfaringer og om utviklingen som skjer på dette feltet i Tyrkia. Integreringsrådgiver orienterer på sin side fra sitt arbeid og sine erfaringer når det gjelder norsk-tyrkere. Slik utveksles erfaringer og gode grep som er nyttig for begge parter i det forebyggende arbeidet.

Dialog og samarbeid med tyrkiske myndigheter

Integreringsrådgivers tilstedeværelse har styrket bredden i kompetansen ved ambassaden. I de faste interne møtene bidrar integreringsrådgiver med innspill og i diskusjoner rundt problemstillinger knyttet til tvangsekteskap og andre familierelaterte problemer. Disse temaene blir dermed også inkludert i ambassadørens kontakt med tyrkiske myndigheter.

Behovet for et fortsatt fokus på disse utfordringene vedvarer. Global Gender Gap Index for 2012 viser at Tyrkia har gått ned to plasser til 124 av 135 land. Nedgangen uttrykker blant annet at kvinnes stilling er svekket ved at gapet mellom menn og kvinner har økt når det gjelder utdanning, økonomiske muligheter og politisk innflytelse. Dette har betydning også for norsk-tyrkiske kvinner.

---

¹² Hentet fra: <http://www.cocukevliler.org/content.php?id=00017>

Erfaringer fra arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse ved ambassaden i Nairobi

Det er den somaliske diasporaen i Norge som er utgangspunktet for integreringsrådgiverens arbeid. Siden forekomsten av tvangsekteskap og kjønnslemlestelse har nær sammenheng med kvinners stilling i opprinnelseslandet, er alt arbeid for likestilling og kvinners rettigheter indirekte et bidrag i kampen for å endre skadelige tradisjoner og praksis som i hovedsak rammer kvinner. Ved ambassaden i Nairobi, som også dekker Somalia, er dette et tilleggsargument for å vektlegge kvinne- og likestillingsarbeidet i den norske støtten til Somalia.

Enkelte områder i nabolandene, særlig i Kenya og Etiopia, har en stor somalisk befolkning. Det gjelder grenseområdene mellom Somalia og Kenya, inkludert Dadaab, hvor verdens største samling flyktninger befinner seg, og hvor Norge tar ut overføringsflyktninger. Langs deler av kysten bor det også mange somaliere. Svært mange norsk- somaliere har kortere eller lengre opphold i Eastleigh, en bydel i Nairobi, som huser minst 50 000 somaliere. I Etiopia oppholder somaliere seg ofte i leire i grensetraktene mot Somalia, og i Addis Abeba. Ved siden av Somalia, er det disse områdene som er de mest aktuelle for integreringsrådgiverens arbeid, både når det gjelder å knytte nettverk med organisasjoner for eventuell bistand i konsulærsaker, og eventuell prosjektstøtte.

Somaliere flest tar godt vare på sine tradisjoner der de bosetter seg. Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse utgjør deler av disse tradisjonene, som noen fortsatt opprettholder etter at de har flyttet til nye land. Dette til tross for at det nå er lovforbud mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse i Kenya, Somalia, Etiopia og i Norge. Arbeidet mot kjønnslemlestelse er siden 2012 en del av porteføljen til IMDi - og dermed integreringsrådgiver ved Den norske ambassaden i Nairobi. I praksis har det vært en del av interesseområdet for integreringsrådgiver i Nairobi også tidligere.

”

Norge har en stor somalisk diaspora (29.395 personer pr 1.1.12, ifølge SSB), og somaliene utgjør nå den største gruppen blant asylsøkerne og blant de som kommer som familiegjenforente til flyktninger i Norge. Av de som selv har innvandret har ca 1/3 bodd i Norge i mer enn 10 år, 1/3 mellom 5 og 9 år, og 1/3 har botid på 4 år eller mindre.

SBB (2012): Personer med flyktningbakgrunn etter botid og landbakgrunn

Somaliske ekteskap, tvangsekteskap og barneekteskap

Somaliske ekteskap inngås under muslimsk lovgivning (sharia) der vielsen (nikah) inngås ved at en sheik, som oftest i shariadomstolen, erklærer mannen og kvinnen som ektefolk. Dette må skje i to mannlige vitners nærvær. Hvis det ikke er mulig å finne en sheik, kan vielsen foretas av en religiøs mann (wadaado) og to muslimske vitner. Kvinnen må alltid ha en verge (wali) som gir henne tillatelse til å gifte seg. Noen ganger kan tillatelsen gis over telefon for eksempel hvis brudens far er i Somalia og ekteskapet inngås i Kenya.

De fleste jenter / kvinner aksepterer derfor den partneren som familien mener er et godt valg. Det er imidlertid ikke uvanlig at to unge selv finner ut at de vil gifte seg, og deretter involverer familiene. Ved beslutning om ekteskap er klan-

Kvinner kan vanskelig greie seg over tid som ugift i Somalia eller i somaliske områder i nabolandene. Det er familiens ansvar å sørge for at kvinner blir tatt hånd om gjennom et ekteskap.

hørighet oftest avgjørende. Ekteskapet har også en økonomisk side ved at det betales brudepris.¹

I tider med krig og ufred, med mange enslige barn og unge som tas vare på av andre enn foreldrene, kommer ikke alltid hensynet til unges behov i første rekke ved valg av ektefelle. Mange jenter i Somalia blir giftet bort i svært ung alder. Det anslås at 80 % av unge jenter giftes bort i såkalte “early marriages”.² Unge mennesker som nekter å gifte seg med den familien har valgt ut kan risikere å bli utsatt for vold, og kan ikke regne med beskyttelse fra familien eller klanen. Æresdrap på kvinner har imidlertid ingen

1 “Gabaati” er forlovelsesbetalingen som brudgommens slekt betaler til brudens slekt etter at de er blitt enige om giftemål. “Mahr” (brudeprisen) er en viktig ingrediens i islamske ekteskap, og er brudgommens betaling til bruden. Dette er hennes penger (en slags forsikring) ved en eventuell skilsmisse, ettersom ektemannen ikke har ansvar for å forsørge en kvinne etter en skilsmisse ifølge islamsk lov. Hvor mye som skal betales i mahr nedtegnes i ekteskapskontrakten som undertegnes av sheiken, de to vitnene og ekteparet. I de fleste tilfellene er pengene bare lovet, men ikke betalt ut. Noen ganger kan meher også bli gitt i form av gullsmykker, en koran, kameler eller kveg.

“Yaraad” er den prisen brudgommen betaler til brudens familie. I mange tilfeller rapporterer bruden om at disse pengene er delt ut blant de fra brudens familie som er til stede under aroos (bryllupsfeiringen/festen). “Dibaad” er dowery/brudens bidrag til brudgommens familie. Blant de IR har intervjuet er det opplyst at dette oftest er gitt som kaker/mindre gaver.

2 OHCHR (2010): Human Right Council, 13th session. Report on the independent expert on the situation of human rights in Somalia, Shamsul Bari. A/HRC/13/65. 09.03.2010.

tradisjon i Somalia.³

Kjønnslemlestelse

I Somalia blir fortsatt 95 % av jentene kjønnslemlestet.⁴ Inngrepet foretas tradisjonelt på jenter i alderen 4 – 11 år, men flukt og fordriving har de siste tiårene medført at det kan skje fra spedbarnsalder til opp i tenårene. Det er den alvorligste formen for lemlestelse (infibulasjon) som er mest utbredt. Lemlestelsen har alvorlige psykiske og fysiske konsekvenser for jenter og kvinner, og bidrar til at Somalia er blant de land som har høyest barnedødelighet og høyest barseldødelighet for kvinner. De ofte alvorlige plagene som somaliske jenter og kvinner sliter med kan være til hinder for deres deltakelse i samfunnet, noe som er lite påaktet også i Norge.

Undersøkelser tyder på at det foregår en praksisendring i den somaliske diasporaen i Norge, blant somaliere med en viss botid (mer enn 4–5 år)⁵. Årsaken til endringen hevdes å være økt religiøs kunnskap og bevissthet om at kjønnslemlestelse ikke har noen plass i Islam. Gjennom helseinformasjon i Norge har sammenhengene mellom lemlestelse og lidelse blitt tydeligere og bidratt til økt skepsis til fysisk skadelige inngrep. Norsk lovgiving og holdningene til kjønnslemlestelse i Norge, har også en effekt.

Endringer skjer blant somaliere i Norge. Det blir mulig for stadig flere jenter å gifte seg uten å være omskåret.

3 Landnotat om Somalia utarbeidet av Sidsel Rønning, tidligere integreringsrådgiver ved Den norske ambassaden i Nairobi.

4 UNICEF: Eradication of Female Genital Mutilation in Somalia, http://www.unicef.org/somalia/SOM_FGM_Advocacy_Paper.pdf

5 Talle, Aud (2008): Kvinnelig omskjæring: Holdninger og praksis blant somaliske kvinner i Norge og blant omskjærere i Somaliland. Sosiologisk institutt, Universitetet i Oslo. Gele, Abdi (2012): Attitudes toward female circumcision among Somali immigrants in Oslo: a qualitative study, International Journal of Women's Health.

At også gutter og menn endrer sitt syn på kjønnslemlestelse betyr at det etter hvert er ekteskapsmuligheter i den somaliske diasporaen for jenter som ikke er omskåret. Bekymring for jentenes ekteskapsmuligheter er trolig en viktig årsak til at praksisendringen ikke er like tydelig for familier med usikkert oppholdsgrunnlag i Norge, familier med kort botid og med sterk tilknytning til familie i opprinnelseslandet, da disse gjerne søker ektefelle utenfor diasporaen i Norge. Barn og unge i slike familier vurderes av ambassaden i Nairobi til særlig å være i faresonen for kjønnslemlestelse og tvangsekteskap ved opphold i hjemlandet eller dets nærområder.

Migrasjonsområdet

Over to millioner somaliere er flyktninger, hvorav ca. halvparten oppholder seg i Somalias naboland. UNFPA anslår at mellom sju og ni millioner somaliere bor i Somalia i dag. Av disse er ca. 1,5 millioner internt fordrevne. Samtidig som mange flykter vender hele tiden mange tilbake for kortere eller lengre perioder. Somaliere er et nomadisk folk, som har utviklet sterke beskyttelsesmekanismer for å ivareta kultur og tradisjoner, uavhengig hvor i verden de befinner seg. Ekteskapsinngåelser er en av disse beskyttelsesmekanismene. Gjennom ekteskap forsterkes båndene innad i klanen, eller til andre viktige (under)klaner. Gjennom ekteskap med tradisjonsbærere fra hjemlandet, styrkes de somaliske tradisjonene i den somaliske diasporaen – også de skadelige. Unge norsk-somaliere kan bli utsatt for vold og tvang som resultat av dette, blant annet for å sikre partnere opphold i Norge. Oppfostring av barn hos tradisjonsbærende familie- eller klanmedlemmer er annen en måte å bevare kultur og tradisjon på. Dette er ofte en uttalt hensikt når barn – frivillig eller ufrivillig – blir etterlatt hos slektninger i Somalia, Etiopia, Kenya eller andre steder. I noen tilfeller innebærer dette en fare for kjønnslemlestelse.

Samtidig som mange somaliere er tradisjonsbundne, er mange også tilpassningsdyktige og adopterer raskt nye ideer og teknologi som

ansees som hensiktsmessig. Tradisjoner kommer under press innad i miljøet som resultat av ny kunnskap. Det er stor aktivitet og interesse for den politiske og strukturelle utviklingen i Somalia i den somaliske diasporaen i Norge. Kvinner er ofte pådrivere for tilbakevending til hjemlandet etter krig og konflikt. Det er imidlertid ikke gitt at norsk-somaliske kvinner ønsker å vende tilbake til en tradisjonell kvinnerolle i Somalia, med fortsatt stort press på kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Mange norsk-somaliske kvinner deltar i eller støtter endringsarbeidet i Somalia, men vil trolig ikke vende tilbake permanent før kvinner har bedre beskyttelse mot vold og overgrep, inkludert beskyttelse mot skadelige tradisjoner.

Bistand og det humanitære feltet

Det er et utall av små og store organisasjoner som arbeider med kvinners rettigheter, kjønnslemlestelse og tvangsekteskap både i Somalia, Kenya og Etiopia. Norge støtter programmer i alle disse landene. Det meste av den norske støtten går til FN-organisasjoner, og fordeles derfra til internasjonale og lokale frivillige organisasjoner. For å koordinere virksomheten, unngå overlapp og sikre erfaringsoverføring, er det etablert nasjonalkomiteer eller andre nasjonale eller lokale fora hvor aktuelle NGOer, FN-organisasjoner, giverland og myndighetsrepresentanter møtes jevnlig. Som representant for et viktig giverland er ambassaden / integreringsrådgiver velkommen inn i slike nettverk, som er viktig både for å følge med på den faglige utviklingen, og for å få lokalkunnskap og knytte kontakter som kan benyttes også i det konsulære arbeidet. Noen organisasjoner driver krisesentra som kan brukes av utsatte norsk-somaliere, andre kan bistå med informasjon, kontakter, transportmuligheter etc.

” Det er et utall av små og store organisasjoner som arbeider med kvinners rettigheter, kjønnslemlestelse og tvangsekteskap både i Somalia, Kenya og Etiopia.

Erfaringsmessig bekjempes kjønnslemlestelse best gjennom en helhetlig tilnærming på landsby/bydelsnivå hvor en samarbeider på tvers av ulike sektorer og fagmiljøer. Beskyttelse av sårbare grupper og voldsbekjempelse byr på særlige utfordringer i disse landene. Justissektoren er svak, lovverket er ferskt og blir i liten grad implementert. Dette skyldes blant annet manglende kompetanse, prioriteringer og ressurser.

Det konsulære feltet

Som følge av den voksende somaliske diasporaen i Norge har det vært en sterk økning i antall konsulære saker som gjelder norsk-somalere ved ambassaden. Det gjelder også saker som gjelder ufrivillig etterlatte, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse – eller fare for dette.

Det rent konsulære virkemiddelapparatet er begrenset. Derfor gjelder det å være kreativ og se muligheter der de oppstår, for eksempel gjennom samarbeid med internasjonale og lokale organisasjoner og nettverk. Samtidig må en være realistisk på norske myndigheters begrensinger når man opererer utenfor Norges grenser. Tiltakene som er iverksatt gjennom flere handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, gir imidlertid ambassadene mye å spille på, særlig i Norge, når det gjelder forebygging, og håndtering av enkeltsaker.

Forebygging

Det er utviklet mye informasjonsmateriell om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse både i Norge og ved prosjekter i regionen, som er tilgjengelig ved ambassaden på aktuelle språk⁶.

Som ledd i forebyggingsarbeidet har ambassaden etablert en ny rutine med å ta opp spørsmål om kjønnslemlestelse når passfornyelse søkes for jenter i aktuell alder. Passmedarbeideren tar som utgangspunkt at norsk-somalere er kjent med norsk lov og ikke ønsker å omskjære sine barn,

men kan bli presset av slekt og omgivelser. Gjennom dialogen med foreldrene blir helsemessige, psykiske og juridiske konsekvenser av omskjæring berørt, men også det forhold at foreldrene kan få straffereaksjoner for medvirkning i Norge selv om overgrepet har skjedd i utlandet. Dialogen gir også et interessant innblikk i hvordan norsk-somalere tenker og forholder seg til spørsmål om kjønnslemlestelse.

Passfornyelser er sammen med tap av pass, hovedårsaker til at norsk-somalere besøker ambassaden. Ved slike besøk oppfordres de til å benytte ambassadens reiseregister. Kontaktinformasjonen i reiseregisteret er viktig for å kunne varsle om hendelser for eksempel knyttet til sikkerhet for norske borgere, og vil også kunne lette integreringsrådgivers arbeid med å få kontakt med ungdom som er etterlatt. Med bakgrunn i sikkerhetssituasjonen oppfordres norsk-somalere (gjennom Kompetanseteamet, minoritetsrådgivere og andre) til å følge med på ambassadens reiseråd, og ikke frata ungdom penger og pass som de vil kunne trenge i en akuttsituasjon.

” *Det er viktig å melde seg i ambassadens reiseregister slik at ambassaden vet hvor en befinner seg. Ikke frata ungdom penger og pass som de vil kunne trenge i en akuttsituasjon.*

Enkeltsaker

De første årene i handlingsplanperioden kom de fleste sakene til integreringsrådgiver fra IMDis minoritetsrådgivere som arbeidet ved videregående skoler i Norge. Etter hvert som ordningen har blitt kjent, kommer saker både direkte fra skoler, hjelpeapparatet i Norge, Kompetanseteamet, UD eller ved at ungdom selv eller via venner henvender seg til ambassaden. De personene sakene gjelder har ulik alder og botid i

⁶ http://www.nkvt.no/tema/Sider/kjonnsllestelse_brosjurer.aspx

Norge, med varierende og ofte komplekse familieforhold. Flertallet av sakene dreier seg om barn og unge, både gutter og jenter, som er ufrivillig etterlatt i opprinnelseslandet eller et naboland. De er fratatt pass, billetter og penger for at de ikke skal kunne ta seg tilbake til Norge mot en eller begge foreldres vilje.

De det gjelder ønsker seg tilbake til Norge så raskt som mulig. Innen rammene av Utenriksinstruksen er det utviklet rutiner ved ambassaden om hvordan slike henvendelser skal håndteres for å sikre tilstrekkelig informasjon for å kunne opprettholde kontakten og undersøke saken nærmere. Den informasjonen den utsatte selv gir, kan raskt suppleres med data fra registre som er tilgjengelige på ambassaden og /eller fra Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Dermed har man et godt utgangspunkt for å finne fram til relevante aktører som kan bidra til å opplyse saken ytterligere, og som kan ha en rolle i den videre håndteringen av saken. Ofte er dialog med familien i Norge nødvendig, og hvem som er den best egnede dialogpartner kan variere fra sak til sak. Skolen er ofte en egnet og lite truende aktør for foreldre, og har et naturlig utgangspunkt for å ta kontakt når en elev uteblir fra undervisningen. I mange tilfeller har flere offentlige instanser vært i kontakt med familien tidligere, og noen kan ha hatt en kontakt det er hensiktsmessig å bygge videre på. Noen instanser kan kjenne til ressurspersoner rundt familien, som kan spilles på dersom foreldrekontakten er vanskelig.

” Det er vanskelig å hjelpe barn og unge under 18 år med å komme tilbake til Norge, dersom foreldrene ikke samtykker på et eller annet tidspunkt.

Det er vanskelig å hjelpe barn og unge under 18 år med å komme tilbake til Norge, dersom forel-

drene ikke samtykker på et eller annet tidspunkt. I henhold til passforskriftene skal en eller begge foreldrene gi samtykke for at ambassaden skal kunne utstede nytt pass når den det gjelder er under 18 år. I slike tilfeller handler bistanden om å holde kontakt, være trøster og samtalepartner om hvordan situasjonen kan takles, og kanskje formidle kontakt til venner i Norge. Dersom den unge er norsk statsborger vil vedkommende selv kunne søke om nødpass ved fylte 18 år. Hvis den unge bare har en oppholdstillatelse som går ut før vedkommende fyller 18, må han / hun søke om opphold i Norge på nytt. Avgjørelsen vil blant annet avhenge av hvor sterk tilknytning vedkommende har til Norge, vurdert opp mot andre steder og forhold.

Flere ofre for tvangsekteskap har blitt hjulpet hjem både fra Etiopia og Somalia. Dette har dreid seg om jenter over 18 år, som selv har kontaktet ambassaden. Alle har oppgitt at de har vært innesperret av familien/klanen over lengre tid og at de har blitt utsatt for grov vold. De har vært engstelige for å bli gjenkjent ved ambassaden, og svært bekymret for at familiene i Norge skulle få greie på når de kom tilbake til Norge. I de tilfellene den unge selv ikke har greid å komme seg til ambassaden, har både transport og overnatting blitt ordnet gjennom det nettverket integreringsrådgiver har opparbeidet gjennom ambassadens humanitære/bistandsarbeid.

Mange av de unge som har blitt etterlatt i Kenya uten reisedokumenter har ikke gyldig oppholdstillatelse, ofte som følge av utløpt turistvisum. Ulovlig opphold er brudd på utlendingsloven, som er straffbart. De som hjelpes med hjemreise trenger derfor også ambassadens bistand overfor kenyanske migrasjonsmyndigheter for å kunne forlate landet.

Mange av sakene hvor barn og unge blir etterlatt ufrivillig dreier seg om flukt fra barnevernet i Norge. Den somaliske diasporaens mistillit til barnevernet skyldes dels uenighet og uvitenhet om forventninger til det å være foreldre i Norge,

dels manglende flerkulturell kompetanse i barnevernet. Barnevernet kan også gjøre feil, og slike saker ryktes raskt i det somaliske miljøet.

Barnevernet viser seg å ha vært inne i svært mange av sakene som dreier seg om gutter. De fleste handler om gutter i aldersgruppen 16–18 år som har hatt problemer i Norge, på skolen, med rus/psykiatri eller med politiet. Foreldrene har problemer med å håndtere dem. Guttene blir derfor tatt med tilbake til Somalia eller Kenya og etterlatt for kortere eller lengre tid, gjerne på koranskoler, for å skikke seg. Når de vender tilbake til skolen i Norge, møter de ofte problemer på nytt på grunn av det lange fraværet og undervisningen de har gått glipp av, noe som kan få negative konsekvenser for det videre utdanningsløpet deres.

Motivet for å etterlate jenter er i mange tilfeller vanskeligere å identifisere. Også i disse sakene har ofte mange ulike hjelpeinstanser vært inne i sakene i Norge, men i en del tilfeller består foreldrenes bekymring for fornorsking i at de rett og slett har tilpasset seg det norske samfunnet for godt, og står i fare for å “miste” sin somaliske identitet. I slike tilfeller kan ekteskap med en person fra opprinnelseslandet vurderes som egnet virkemiddel av foreldre og slekt, uavhengig av hva jenta ønsker.

I flere saker som handler om frykt for kjønnslemlestelse, er det jentenes mødre som har meldt bekymring til integreringsrådgiver. I disse sakene har mor gjerne opphold i Norge, mens barna bor hos bestemødre som i sin tid lot sine døtre omskjære. Barnas mødre er derfor redde for at bestemødrene skal gi etter for press fra familie og slektninger. I slike tilfeller kan ambassaden invitere bestemødre eller toneangivende familiemedlemmer til samtale, og informere dem, skriftlig og på somalisk, om fysiske, psykiske og juridiske konsekvenser av kjønnslemlestelse, inntil barna kan hentes hjem. Overfor foreldrene må deres ansvar for å beskytte barn de etterlater i utlandet ettertrykkelig understrekes, også straffe-

ansvaret for eventuelle overgrep som skjer utenfor Norges grenser.

Det politiske feltet

UD har ansvar for tiltak 19 i Handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse: “Ta opp tvangsekteskap i politiske samtaler med andre land”. I Øst-Afrika må dette også omfatte kjønnslemlestelse.

UD og Den norske ambassaden i Nairobi har lenge hatt et sterkt fokus på menneskerettighets-situasjonen i den politiske dialogen med kenyanske myndigheter. Likestilling og kvinners rettigheter, også ekteskapstradisjoner og kjønnslemlestelse, er tatt opp som en integrert del av dette. Norge samordner seg strategisk med likesinnede land, og bidrar til felles erklæringer der det er mulig og hensiktsmessig. Det er også gitt støtte til organisasjoner som har vært pådriverer for ny lovgiving i Kenya. Etter at tvangsekteskap, barneekteskap og kjønnslemlestelse ble forbudt i Kenya i 2011, er det implementeringen av lovverket som tas opp i den politiske dialogen.

Etiopia er et pilotland for implementering av den internasjonale handlingsplanen for bekjempelse av kjønnslemlestelse, og kjønnslemlestelse har blitt tatt opp som tema i politiske samtaler både av ambassaden i Addis Abeba og av norske politikere i møter med etiopiske myndigheter. Kjønnslemlestelse og tvangsekteskap er forbudt ved lov også i Etiopia. Implementering av lovverket overfor somaliske innbyggere byr på særlige utfordringer både i Kenya og Etiopia.

Ambassaden i Nairobi hadde løpende og god kontakt med de somaliske overgangsmyndighetene. Dette videreføres nå i forhold til nytt parlament og ny regjering høsten 2012. I denne kontakten har også kvinners rettigheter og kjønnslemlestelse blitt tatt opp.

Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er følsomme tema. Det er viktig at deltakere i politiske samtaler og politisk utvikling har kunnskap om

temaene. Integreringsrådgiver skal bidra til dette, og til å synliggjøre feltet i ambassadens styringsdokumenter og rapporter – både til UD og IMDi/BLD. Det er også viktig at det er god kommunikasjon mellom departementer og direktorater hjemme i Norge om denne tematikken for å sikre en omforent og kunnskapsbasert politikk på feltet.

” *Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er følsomme tema. Det er viktig at deltakere i politiske samtaler og politisk utvikling har kunnskap om temaene. Integreringsrådgiver skal bidra til dette, og til å synliggjøre feltet i ambassadens styringsdokumenter og rapporter – både til UD og IMDi/BLD.*

Erfaringer fra arbeidet mot tvangsekteskap ved ambassaden i Islamabad

Den norsk-pakistanske befolkningen har en relativt lang historie i Norge. De første kom som arbeidsinnvandrere på 1960- og 1970-tallet, og har dermed en botid på 30-40 år.¹ Nest etter polakene og svenskene er personer med pakistansk bakgrunn den største innvandrerguppen i Norge, med en svært stor andel bosatt i Oslo.² I tillegg til førstegenerasjonen som selv innvandret, har vi en annen- og tredjegenerasjon som er født og/eller vokst opp i Norge.

Opp gjennom årene har den norske ambassaden i Islamabad fra tid til annen bistått personer som er utsatt for tvangsekteskap eller andre former for æresrelatert vold, eller som frykter dette. Med Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011) og Handlingsplan mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2012), har dette arbeidet fått et særskilt fokus på ambassaden, og antall saker har økt betraktelig. Kompetanseheving, utarbeidelse av rutiner, nettverksbygging, initiering og oppfølging av prosjekter og samarbeid med aktører i Pakistan og i Norge har vært en viktig del av arbeidet med å forebygge, avdekke og håndtere tvangsekteskap.

Ekteskap og migrasjon

Det skjer en utvikling i den pakistanske innvandrerbefolkningen.³ Andelen som velger ektefelle selv er høyere blant de yngre, og de gifter seg senere sammenliknet med generasjonene før dem. Mens 8 % blant eldre pakistanske kvinner sier de har valgt ektefelle selv, er denne andelen på 58 % blant unge etterkommere. Dette er en markant praksisendring i løpet av en relativt kort periode, og tyder på at innarbeidede tradisjoner endres raskt etter hvert som nye genera-

sjoner kommer til. Samtidig er det mange eksempler på at unge mennesker lever under ekstrem kontroll og med sterke begrensninger når det gjelder klesstil, venner, fritid og kjærlighet.

Norsk-pakistanere holder tett kontakt med opprinnelseslandet og mange foretar årlige besøk og/eller avholder ferier i foreldrenes hjemland, oftest i Gujrat og Kharian, der ca. 90 % av pakistanske innvandrere kommer fra. Ca. 70 % av dem med pakistansk bakgrunn gifter seg med personer fra hjemlandet eller et annet land utenfor Norge.⁴

Vold mot kvinner er utbredt og rettsvernet svakt

Integreringsrådgiver har sett en sammenheng mellom tvangsekteskap i Norge og kvinnenes stilling i de områdene der familien har sin opprinnelse. Det rapporteres om kjønnsroller og familieliv hvor det er lav terskel for utøvelse av vold mot kvinnelige familiemedlemmer. Samtidig er det høy toleranse for vold mot kvinner generelt i samfunnet. I følge Human Rights Watch er overgriper enten ektefelle, øvrige familiemedlemmer eller en person i nærmiljøet i omkring 90 % av sakene som gjelder vold mot kvinner. Human Rights Commission Pakistan (HRCP) rapporterte om 647 æresdrap i 2009, noe som synliggjør kvinners utsatte stilling i det pakistanske samfunnet.

En stor del av de dokumenterte tvangsekteskapene er fetter-kusine-ekteskap. Årsakene til tvangsekteskap mellom nære slektninger kan være flere: For å holde familiens økonomiske ressurser samlet, holde familien innenfor samme klan, samt benytte transnasjonale ekteskap som en migrasjonsstrategi for slektninger i Pakistan da dette for de fleste er den eneste inngangsbilletten til lovlig opphold i Europa. Tvangsekteskap i Pakistan forekommer i alle sosiale lag, selv om det kan synes å være større utbredelse blant

1 I dag utgjør den norsk-pakistanske befolkningen 32 737 personer. Av disse er 14 844 norskfødte etterkommere. Hentet fra: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>

2 op.cit

3 Dette avsnittet er basert Fafo-rapport 2011:25 Hvem bestemmer? Ektefellevalg blant unge med innvandrerbakgrunn. Elgvin, O. og Skevik Grødem, A. og SSB-rapport 2008/41 Ekteskap over landegrensene. Daugstad, G. Hentet fra: http://www.ssb.no/emner/02/02/30/rapp_200841/rapp_200841.pdf

4 Op.cit

dem med lavere utdannelse.⁵ Når en skal velge ektefelle for sine barn betyr religiøs tilhørighet mye, selv om ekteskap på tvers av religion forekommer. Biraderi (kaste) er den aller viktigste faktor for valg av ekteskapspartner.⁶ Betydningen av kastetilhørighet er en gammel tradisjon uavhengig av religion, og noe også pakistanere i Norge tillegger stor vekt.

På Norges ambassade i Islamabad har integreringsrådgiver sammen med de ansatte identifisert følgende tegn på at et tvangsekteskap kan være gjennomført eller planlagt:

Aldersforskjeller, tidspunkt for møte og inngåelse av ekteskap og skilsmisser

- Stor aldersforskjell; gammel mann og ung kvinne eller omvendt
- Partene kan ikke dokumentere at de verken har kjent eller møtt hverandre før de gifter seg og familien/andre har arrangert ekteskapet for dem uten at partene har vært involvert
- Alder på avtaletidspunktet for ekteskapet skjedde før partene var i lovlig gifteferdig alder (det finnes eksempler på at foreldre lover bort barna ved fødselen)
- Avvik på oppgitt og reell alder
- Referansen/sponsor i Norge har hatt flere skilsmisser bak seg (dokumentert i sakspapirer)

Kriterier basert på slektskap og/ eller kaste/"biraderi"

- Fetter – kusine ekteskap for å holde familienes økonomiske interesser i hevd
- Foreldre ønsker at ungdommen inngår ekteskap med en person fra samme geografiske

område i foreldrenes hjemland eller fra egen kaste, som motsvar til vestlig moderne livsstil, hvor jenter og gutter omgås hverandre og kan ha kjærester som foreldrene ikke aksepterer

- Foreldre (i Norge) presses av slekt eller klan i hjemlandet til å gifte bort en av sine sønner/døtre som ledd i en migrasjonsstrategi, hvor personen i hjemlandet sikres opphold i Norge

Avvik i tradisjoner og ritualer

- Avvik ved ekteskapsinngåelsen, for eksempel ved at en av partene ikke er til stede (ekteskapsinngåelse pr. telefon eller ved stedfortreder er ikke gyldig)
- Avvik i ekteskapsritualer, enten som brudd på gjeldende praksis eller at ritualer ikke er gjennomført (jf. eksempelvis Rukhsahti eller Valima) eller avvik i antall gjester
- Avvik i medgift med hensyn til størrelse, verdi. Overleveringstidspunkt og vilkår for utlevering

5 Dette i henhold til uttalelse fra en rekke ikke-statlige organisasjoner og ressursmiljøer som arbeider med kvinnespørsmål.

6 I følge en undersøkelse om ekteskapspraksiser gjennomført av Struggle for Change (SACH) i 2009

Ulike former for tvangsekteskap er som regel knyttet til gamle tradisjoner som ofte har større betydning enn lover og regler i samfunnet. Nedfor gis eksempler som ambassaden og integreringsrådgiver sammen har identifisert, på forhold som kan gjøre seg gjeldende ved eventuelle tvangsekteskapsaker:

- Dersom et arrangert ekteskap planlegges og organiseres av foreldrene uten at de unge vet om det eller deltar i forberedelsene
- Selv om mange land har 18 års grense for ekteskap, forekommer det i ulovlige giftemål av jenter helt ned til 8-års alder
- Kvinner kan giftes bort til en familie som kompensasjon for en fornærmelse eller for å lege en konflikt mellom to familier (Vani/Swara)
- Kvinner tvinges til å gifte seg med en person som har voldtatt dem, fordi voldtekt ødelegger deres mulighet til å gifte seg med andre, dersom det blir kjent
- Jentebarn vies til koranen og må ofre seg for religiøse gjøremål og plikter livet ut
- Homofile, lesbiske og transpersoner blir utsatt for ekteskapspress for å hindre at deres legning blir kjent
- Personer blir tvunget til å gifte seg med psykisk utviklingshemmede for å dekke deres omsorgsbehov og dermed avlaste øvrige familiemedlemmer
- Tvangselementer kan forekomme i proforma ekteskap, enten for en av partene eller begge
- Personer kan tvangs giftes som ledd i menneskehandel

Konsekvenser av tvangsekteskap kan være mange og alvorlige, og kan ramme hele familier både i Pakistan og Norge. Vold i nære relasjoner er utbredt i Pakistan og tvangsekteskap kan gi ytterligere grobunn for vold mot kvinner. Der kvinner eller menn velger å motsette seg familiens valg av partner og gifte seg med en selvvalgt partner, kan begge i ytterste konsekvens, utsettes for "tradisjonelle" æresdrap ("karo-kari-killing").

Enkelt saker

Å avdekke tvangsekteskap gjennom intervju i familieetableringssaker har vist seg vanskelig.⁷ Forklaringen kan være at søker i de fleste tilfeller ønsker å migrere til Norge, og av den grunn unnlater å si noe som kan bidra til å redusere muligheten for innvilgelse av søknaden. Derfor har integreringsrådgiver i større grad arbeidet på det konsulære feltet.⁸

Innhold i saker kan variere, men den typiske saken handler om en jente på mellom 18 – 21 år som ber om hjelp til å komme seg trygt tilbake til Norge, etter trusler om tvangsekteskap og eventuell vold og flukt fra en innesperret tilværelse. Som oftest innebærer det at jenta trenger et trygt sted å bo frem til hjemreise. Ambassaden kan bistå med krisesenterplass i Islamabad og eventuelt i andre byer. Dersom det er behov for hjelp til kjøp av flybilletter og forskuttering av penger kan ambassaden bistå. I saker med stor sikkerhetsrisiko vil ambassaden assistere med å finne en "trygg" reiserute og sørge for transport til flyplass. Mangler personen reisedokumenter vil ambassaden sørge for utstedelse av nødpass. I saker hvor personens sikkerhet kan settes i fare som følge av trusler om vold, etableres tett samarbeid med politisambandstjenesten. Kontakten hjemover faller i stor grad på integreringsrådgiver med hensyn til å sortere ut personens hjelpe-

7 Utlendinger som inngår ekteskap og søker familieegjenforening med en person med norsk statsborgerskap eller permanent oppholdstillatelse i Norge, må møte opp på den norske ambassaden i sitt hjemland for intervju.

8 Konsulære saker omhandler norske borgere som ber om bistand fra en utenriksstasjon, for eksempel personer som opplever problemer knyttet til tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold.

■ ■ CASE: ETTERLATT

Rehana ble tidlig giftet bort til en fetter i Norge. Under et opphold i Pakistan ble hun etterlatt med to små (norske) barn på 3 og 5 år, uten identitetspapirer til seg selv eller barna. Hun hadde reist med mannen til Pakistan for angivelig å skulle feire et bryllup. Da de ankom Pakistan ble hun fratatt eget og barnas identitetspapirer og fikk beskjed om å reise til sin opprinnelige familie og holde seg der. Hun opplevde at hun ikke hadde noe valg og reiste. Hennes familie tok ikke godt i mot henne. De hadde ikke råd til å mette en munn til og det var forbundet med skam å ha en «skilt» kvinne i familien. Hun ble utsatt for hån og stigmatisert i landsbyen. Svigerforeldre truet henne stadig over telefon med at de ville hente barna til Norge når de ble 7-8 år for barna tilhørte mannen og hans familie. Hun flyttet fra familien sin til en onkel og turte ikke å være alene med barna av frykt for at noen plutselig skulle komme å hente dem. Hun ba integreringsrådgiver om hjelp til å komme til Norge ettersom hun anså at hun kunne få bedre beskyttelse fra politiet der enn i Pakistan.

Hun levde fra hånd til munn, men tok kontakt hver gang hun ble truet av svigerfamilien. Hun fortalte at mannen ville hente ny ektefelle fra Pakistan og trodde ikke at hun selv kunne be om skilsmisse, da hun trodde det bare var mannens rettighet. Hun var også redd for å skilles, og anså ekteskapet som et halmstrå til en tilværelse sammen med barna, som hun var redd for å miste. Hun fikk ingen økonomisk hjelp til seg og barna fra eksmannen. Rehana måtte ha mye informasjon for å kunne forstå at hun kunne søke opphold i Norge med barna, som skilt og på selvstendig (sosialt) grunnlag. Hun fikk hjelp av en slektning i Norge til bolig og en jobb og etter 2 år kom beskjeden om at hun kunne innvilges opphold med barna som fraskilt kvinne. Hun reiste så fort visumet ble utstedt og gråt av glede på ambassaden.

behov på kort sikt og holde løpende kontakt med kompetanseteamet som har en avgjørende rolle i å sørge for at det er et mottaksapparat som kan ta imot og følge opp personen når hun eller han kommer tilbake til Norge.⁹

Færre saker vurderes som absolutte hastesaker

Det har skjedd en endring i integreringsrådgivers håndtering av enkeltsaker siden 2008. Færre saker vurderes som absolutte hastesaker, og det legges større vekt på at båndene i familien ikke bør brytes, hvis dette er mulig å unngå. I samtaler med ungdommer som ønsker å komme vekk fra familiens kontroll har integreringsrådgiver brukt stadig mer tid på emosjonell støtte sammen med en diskusjon rundt hvilke alternativer som foreligger. Flere saker fant en løsning gjennom dialog med foreldre, enten de oppholdt seg i Norge eller Pakistan, parallelt med dialog med ungdommen i Pakistan. Dette har i flere saker bidratt til at gjennomføring av tvangsekteskap ble avverget uten at det innebar et brudd med familien. I samtaler med foreldrene orienterer gjerne integreringsrådgiver om forhold i Norge, om lovverk og regler i forbindelse med ekteskapsinngåelse, myndighetsalder og hvilke rettigheter en oppnår ved fylte 18 år, blant annet retten til selvbestemmelse.

Dette står ikke i et motsetningsforhold til det å hjelpe enkeltmennesker som er i nød. Sikkerheten må alltid komme i første rekke, men erfarin-

⁹ Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse består av representanter for Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Politidirektoratet (POD), Utlendingsdirektoratet (UDI), Helsedirektoratet (Hdir), Arbeids- og velferdsdirektoratet (NAV) og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) som har det administrative ansvaret for Kompetanseteamet. Kompetanseteamet gir råd, veiledning og assistanse til førstelinjetjenesten i arbeidet med konkrete saker som omhandler tvangsekteskap, kjønnslemlestelse eller andre former for æresrelatert vold og kontroll. I tillegg er Kompetanseteamet kontaktpunkt for Utenriksdepartementet (UD) i forbindelse med retur i utenlandssaker, for å foreta den nødvendige koordineringen med berørte etater i Norge.

gen er at handlingsrommet kan være større enn man først kan få inntrykk av, blant annet at dialog med familien er mulig. Brudd med familien er noe svært mange unge ikke holder ut over tid. Mange av ungdommene uttrykte i samtale med integreringsrådgiver at de på et senere tidspunkt ønsket å bli gjenforent med familien, men trengte avstand for en periode i livet sitt.

Samarbeid med minoritetsrådgivere og kompetanseteamet

Integreringsrådgiver har hatt samarbeid med minoritetsrådgivere i ca. en fjerdedel av sakene.¹⁰ I hovedsak er det minoritetsrådgiver som da har tatt kontakt. Dette arbeidet har for en stor del bestått i deling av informasjon og råd og veiledning fra integreringsrådgiver vedrørende eleven og elevens familie samt drøfting av mulige tiltak som kan/bør iverksettes enten i Norge eller Pakistan eller begge steder.

Samarbeid med Kompetanseteamet har vært langt mer utstrakt, i ca. 50 % av sakene. I dette samarbeidet har ofte integreringsrådgiver tatt kontakt og orientert kompetanseteamet om saker ved ambassaden. Aktuell problemstilling har blitt drøftet med teamet, i tillegg til et praktisk samarbeid ved iverksettelse av tiltak. Avtale om mottak og oppfølging av personer som hjelpes tilbake til Norge har fungert meget godt. Dette kan blant annet innebære at politiet møter dem på Gardermoen, det er inngått avtale om plass i skjermet bolig og med en kommune som tar ansvar for videre oppfølging.

En helhetlig tilnærming på tvers av ambassadens ulike seksjoner er nødvendig

Erfaringer viser at konsulære saker, ofte er relatert til integreringsrådgivers felt, når man går dypere inn i dem. Mange saker innebærer familierelaterte problemstillinger som berører barn

og kvinners situasjon. Disse sakene har mange sider, er ofte konfliktfylte, kan inneholde temaer som er vanskelig å snakke om og som fordrer en helhetlig tilnærming for å kunne finne optimale løsninger. For best mulig resultat i enkeltsaker så vel som i det forebyggende arbeidet er det åpent at integreringsrådgiver må arbeide tverrfaglig. Det vil i praksis si at integreringsrådgiver må ha en bred tilnærming i det forebyggende arbeidet, der vurderinger og saksbehandling gjøres i samforståelse og drøfting med konsulær seksjon, med visumansatte og med politisambandstjenesten i enkeltsaker, og gjennom diskusjoner med ansatte i politisk avdeling.

Koordineringsrollen

Det er ikke gitt at de ulike fagfeltene uten videre virker sammen på en ambassade. Noen må som oftest ta et ansvar for å koordinere. Slik er det også på tvangsekteskapsfeltet. En viktig rolle for integreringsrådgiver er derfor å koordinere saker som er relatert til tvangsekteskap. En av de viktigste grunnene for koordinering av saken er nettopp erkjennelsen av at tvangsekteskapsaker er sammensatte og komplekse. Koordineringsfunksjonen er derfor helt vesentlig for at disse sakene skal bli sett i et helhetlig perspektiv, og ikke bli delt opp i sine enkelte faktorer uten «sidesyn». Dette er i de fleste tilfeller helt nødvendig for å få til en god løsning.

Kompetanse en sårbar nøkkelfaktor

Det ligger i integreringsrådgivers mandat at han/hun skal gi opplæring til ansatte ved ambassaden i håndtering av tvangsekteskapsaker og i handlingsplanens innhold forøvrig. Uten kunnskap på dette feltet vil de fleste ha svært begrensede muligheter for å «se» eller (be)gripe problemene. Ettersom ambassadens personell skiftes ut med jevne mellomrom, er dette ikke en engangsforeteelse, men noe som må gjentas. Selv om Utenriksdepartementet har forkurs før utsendelse av personell hvor tema tvangsekteskap tas inn, er det langt fra tilstrekkelig til å sette personer i stand til å avdekke mistanker og håndtere tvangsekteskapsproblematikk.

¹⁰ Det er ansatt 30 minoritetsrådgivere ved skoler i 8 fylker. De jobber først og fremst forebyggende mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og annen æresrelatert vold, men også med å avdekke, håndtere og følge opp krisesaker, ved behov i samarbeid med integreringsrådgiver.

■ ■ CASE:

SAMARBEID, ET EKSEMPEL *

I en konkret sak om tvangsekteskap hvor den utsatte ble holdt innesperret og truet på livet var det avgjørende å få til et samarbeid med lokalt politi. Ved hjelp av konsulærseksjonen og politisambandskontoret fikk man til et samarbeid med kontakter i pakistansk politi. Ambassaden hadde god erfaring med disse kontaktene i løsning av andre type saker. Disse polititjenestemennene sørget for at den aktuelle kvinnen ble reddet ut fra boligen hun var sperret inne i. Videre sørget de for at hun ble brakt i sikkerhet og fremstilt for lokal domstol neste dag. Videre ble det benyttet et privat shelter (krisesenter) som sørget for å ivareta sikkerheten til kvinnen inntil hun kunne sendes til Norge. Samarbeidet med politiet i denne saken var avgjørende for at kvinnen ble reddet ut av boligen hun ble holdt innesperret i. Videre var det også viktig for kvinnen, som var svært sårbar, at hun fikk tilbud om å være i et privat shelter som ivaretok henne på en profesjonell og sikker måte. I Pakistan er det avgjørende å ha «personlige» kontakter innad i politi og andre typer organisasjoner for løsning av enkeltsaker.

* Dette er den samme saken som er presentert tidligere i rapporten. Vi tar med deler av den her fordi den gir innblikk i hvordan ambassaden jobbet og samarbeidet med pakistansk politi og krisesenter, og hvor avgjørende dette var for jentas situasjon og sikkerhet.

Gjentakende opplæringsbolker og integreringsrådgivers jevne «terping» på møter og i andre relevante sammenhenger er nødvendig og viktig for å skape bevissthet hos de ansatte på dette feltet. Videre er det viktig å ha egen opplæring for de lokalt ansatte, som er tilpasset deres arbeidssituasjon og som også tar høyde for at problemstillinger og spørsmål kan være av sensitiv karakter. Integreringsrådgiver har tatt initiativ til at lokalt ansatte ved visumavdelingen får økt sin formalkompetanse og har foreslått et kurs i intervju- og samtale-teknikk som vil heve kvaliteten på intervjuer og samtaler.

En viktig arena for kompetanseoppbygging har vist seg å være de regionale samlingene som UD's konsulæravdeling arrangerer med jevne mellomrom. Her treffer integreringsrådgiver ansatte ved andre utenriksstasjoner i regionen som også møter tvangsekteskapsproblematikken i sitt daglige arbeid. Nyttige kontakter og samarbeid på tvers av ambassadene kan bli etablert.

En transnasjonal tilnærming til feltet er helt nødvendig ettersom det som skjer med pakistanske kvinner i Pakistan også skjer med norsk-pakistanske kvinner i Norge. En viktig oppgave for integreringsrådgiver blir derfor å kunne synliggjøre på ambassaden sammenhengen mellom ute og hjemme i det forebyggende arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

Samarbeid med frivillige organisasjoner og støtte til prosjekter

Integreringsrådgiver har jobbet med å få på plass et nettverk av frivillige organisasjoner og andre ressursmiljøer som kan gi innsikt i kvinners faktiske situasjon. Gjennom nettverket har integreringsrådgiver fått tilgang til kunnskap og kompetanse som har gitt trygghet i rådgivningsrollen. Solid kompetanse er en forutsetning for å kunne gi kvalitativ god råd- og veiledning og effektiv bistand i enkeltsaker. I enkelte saker har slike nettverk også vært viktige samarbeidspartnere i håndtering av krisesaker.

Ved ambassaden i Islamabad har integreringsrådgivers arbeid bidratt til at flere tiltak mot tvangsekteskap er blitt ”bakt inn” som delprosjekter i ett allerede eksisterende kvinneverettprosjekt. Utenriksdepartementet (UD) gir, via ambassaden i Islamabad, støtte til flere organisasjoner som har fokus på kvinner, barn og menneskerettigheter. Prosjektene som støttes handler om alt fra bevisstgjøringsarbeid, opplæring på grasrotnivå, juridisk hjelp, krisesenterdrift og «lobbying» overfor myndighetene. I tillegg støttes ulike helse- og utdanningstiltak som skal bidra til å forbedre kvinnens situasjon i Pakistan. Forebyggende og holdningsskapende arbeid i områder hvor norsk-pakistanerne hovedsakelig kommer fra, bidrar også til påvirkning av den pakistanske befolkning i Norge og deres etterkommere. De tette båndene som eksisterer mellom familie i opprinnelsesland og Norge, fører til at endringer som skjer i Pakistan også vil få konsekvenser for dem som bor her.

Den politiske dimensjonen

I henhold til Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008–2011, tiltak 36 skal tvangsekteskap tas opp i politiske samtaler med andre land: “I bilaterale politiske samtaler med andre lands myndigheter og i forbindelse med besøk av politiske og faglige delegasjoner, bør tvangsekteskap tas opp på egnet måte i land der dette er en relevant problemstilling”. Integreringsrådgiver har bidratt både i forberedelsene og gjennomføringen av møter med offentlige myndigheter og i tillegg tatt initiativ til gjennomføring av oppfølgingsmøter der forskere, politikere, representanter fra sivilsamfunn og byråkrater har tatt opp kvinne-relaterte problemstillinger til diskusjon.

I følge Pakistan Human Rights Commission og flere ikke-statlige organisasjoner som integreringsrådgiver samarbeider med, får kvinner i Pakistan liten eller ingen beskyttelse fra offentlige myndigheter som politi og rettsvesen. Selv om pakistanske myndigheter har sørget for å vedta lover som i større grad bidrar til å likestille kvinner med menn (arv) og gi kvinner beskytt-

telse mot vold, har lovene i praksis liten betydning. Implementering av lovverk er derfor et viktig tema i dialogen med pakistanske myndigheter på dette feltet.

Et ressurskrevende arbeid som fortsatt trenger et særlig fokus

Tvangsekteskapsaker er ressurskrevende. En sak kan ta veldig lang tid og i perioder kreve en døgnkontinuerlig oppfølging. Der det handler om å hjelpe en ungdom til å flykte fra en voldelig familie, har integreringsrådgiver brukt mye tid på å få bragt den unge i sikkerhet og bistått med praktiske ting som for eksempel kjøp av flybilletter, utstedelse av nødpass og samarbeid med mottakende instanser i Norge.

■ ■ FAKTA

Det er Kompetanseteamet, som administrerer det nasjonale botilbud for ungdom over 18 år utsatt for tvangsekteskap eller trusler om tvangsekteskap, og som foretar den nødvendige koordineringen av berørte etater i Norge i tillegg til å være kontaktpunkt for Utenriksdepartementet (UD) i slike saker.

For å lykkes med de krevende sakene som dreier seg om tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold, er samarbeid mellom integreringsrådgiver og ambassadens øvrige ansatte helt nødvendig. I det forebyggende arbeidet er det viktig at arbeidet mot tvangsekteskap utgjør en integrert del av ambassadens kvinne- og likestillingsinnsats.

Det er integreringsrådgivers oppgave og ansvar, sammen med ambassadøren, å identifisere sammenhenger og koplinger mellom arbeid mot tvangsekteskap og ambassadens øvrige arbeidsområder, og slik bidra til at de styrker hverandre gjensidig. Dette arbeidet må også sees i sammenheng med arbeidet med integrerings- og migrasjonsutfordringer i Norge.

Oppsummering og veien videre

For å bekjempe tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og andre former for æresrelatert vold holder det ikke med innsats bare i Norge. Samarbeid på tvers av landegrensener er nødvendig, både for å forebygge tvangsekteskap og for å bistå i enkeltsaker der tvangsekteskap er en del av problemet. For å bidra til endring og utvikling må vi jobbe på flere fronter samtidig, og dessuten være klar over den dynamikken og det samspillet som er mellom “de som ble igjen hjemme” og “de som reiste ut” og deres etterkommere i Norge og andre land.

Tvangsekteskap som en del av ambassadenes konsulære ansvar og oppgave

Integreringsrådgiverne har bidratt til å forsterke innsatsen som allerede foregår på det konsulære feltet ved utenriksstasjonene. Snarere enn å komme inn for å ivareta et nytt felt, har integreringsrådgiverne bidratt til økt fokus og oppmerksomhet rundt en problematikk som stasjonene allerede hadde en viss erfaring med. Kompetansen er styrket, arbeidet er blitt satt mer i system og rutiner for å avdekke og håndtere enkeltsaker er utarbeidet og implementert.

Vi var oppmerksom på problematikken som følge av at det kom en instruks fra UDi om tvangsekteskap. Imidlertid hadde vi ingen opplæring som gjorde at vi kunne se varsel-lampene lyse i saker og vi hadde ingen trening i hvordan vi skulle gjennomføre intervjuer i slike saker før integreringsrådgiver kom.

Sitat fra ambassadeansatt

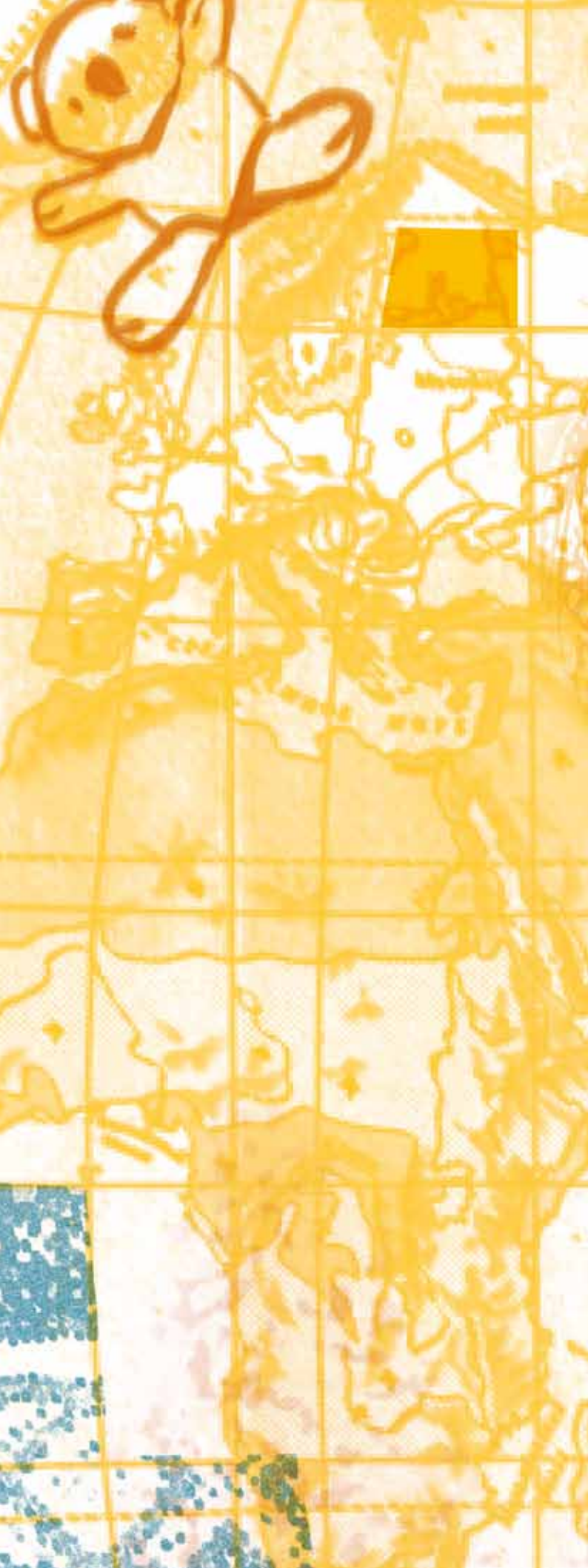
Resultatet har vært en betydelig økning i antall tvangsekteskapsaker, fra totalt 94 i 2009 til 159 i 2012. De fleste sakene dreier seg om personer som er blitt etterlatt mot sin vilje i foreldrenes opprinnelsesland og/eller som er utsatt for tvangsekteskap eller frykter dette. Det dreier seg som oftest om mennesker i en situasjon preget av sammensatte utfordringer, der samarbeid på tvers av ambassadens ulike seksjoner har vist seg nødvendig for å yte best mulig bistand. En helhetlig tilnærming og samarbeid med aktører på stedet¹ og med skoler, Kompetanseteamet og hjelpeapparatet i Norge har bidratt til at saken er blitt godt opplyst og utredet, tiltak er blitt diskutert og implementert. I landet integreringsrådgiverne er utstasjonert har lokale frivillige organisasjoner vært viktige for å inngå i tiltakskjeder og bistå praktisk i å finne løsninger i tvangsekteskapsaker. I alle sakene som integreringsrådgiver har fulgt opp har det vært nødvendig å jobbe på tvers av utenriksstasjonens ulike arbeidsfelt innenfor visum, konsulære saker, politisaker og bistandsoppgaver.

Integreringsrådgiver har bidratt til å se hvordan de ansvarlige for ulike fagområder på stasjonen kan samarbeide og utnytte hverandres nettverk og kontakter.

Ambassaden i Nairobi

¹ Når det gjelder aktører på stedet varierer det fra land til land hvilke som er aktuelle. Det kan dreie seg om NGOer, organisasjoner som arbeider for å bekjempe vold mot kvinner og for å fremme kvinners rettigheter, krisesentre (sheltere). Det kan også dreie seg om representanter for ulike myndigheter i landet.

Kvinnerettet bistand og menneskerettigheter

UDs og utenriksstasjonenes kvinne- og likestillingsinnsats i de ulike opprinnelseslandene og støtten som gis til organisasjoner som jobber for å bekjempe vold mot kvinner og barn, har vært viktig og har bidratt til å sette arbeidet mot tvangsekteskap inn i en større sammenheng.

Innenfor bistandsfeltet har integreringsrådgiverne bidratt til at flere prosjekter og tiltak for å bekjempe vold mot kvinner og barn, herunder tvangsekteskap, er blitt satt i gang og videreutviklet i opprinnelseslandene. De fleste prosjektene og tiltakene får støtte over kvinnebevilgningen i UD.

Noen av prosjektene har fått støtte fra IMDi til holdningsskapende og forebyggende arbeid mot tvangsekteskap. Prosjektene og tiltakene er hovedsakelig lokalisert i områder der man har stor migrasjon til og fra Norge. Det arbeides også med å forebygge tvangsekteskap gjennom den dialogen ambassaden har med myndighetene i landene som ambassaden dekker. Implementering av lovverk som beskytter kvinner tas opp i enkelte av disse samtalene. Likestilling og menneskerettigheter er et tema.

Kompetanse og forankring

Stillingene som integreringsrådgiver var i utgangspunktet ambulerende. De skulle kunne flyttes til andre utenriksstasjoner ut fra en ressurso- og behovsvurdering. For å sikre kontinuitet og bedre forankring av arbeid mot tvangsekteskap ved ambassadene, ble stillingene som integreringsrådgiver omgjort til spesialutsendinger. Der arbeid mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er inkludert i stasjonenes virksomhetsplaner, og/eller gjort til punkter det rapporteres på til UD, har arbeidet blitt mindre personavhengig og bedre integrert.

Flere grep er tatt for å bøte på utfordringene knyttet til tap av kompetanse som følge av hyppige utskiftningen av personale ved utenrikssta-

sjonene: Forkurset som UD arrangerer før utsendelse av personell hvor tema tvangsekteskap tas inn, suppleres med løpende opplæring og egne opplæringsbolker for de lokalt ansatte flere steder. Regionale samlinger som UD's konsulæravdeling arrangerer med jevne mellomrom har vist seg å være en viktig arena for kompetanseoppbygging. Her treffer integreringsrådgiver ansatte ved ulike stasjoner i regionen som også møter tvangsekteskapsproblematikken i sitt daglige arbeid. Nyttige kontakter og samarbeid på tvers av ambassadene blir etablert.

Veien videre

Det forebyggende arbeidet og bistand til enkeltmennesker er tidskrevende og fordrer kunnskap om fenomenet og om hvilke instanser som bør trekkes inn både "ute" og "hjemme". Kunnskap, rutiner og gode grep er utviklet i handlingsplanperioden. Arbeidet er bedre forankret og ivaretatt nå enn tidligere. Samtidig har flere integreringsrådgivere pekt på at arbeid mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og andre former for æresrela-

tert vold er sårbart felt som krever en særskilt ressurs i form av en spesialutsending som har kompetanse og som kan opprettholde fokus og oppmerksomhet på denne tematikken og bistå i enkeltsaker.

Ordningen med integreringsrådgivere videreføres i ny handlingsplan for perioden 2013-2016, og vil bli evaluert. Vi befinner oss i skjæringspunktet mellom flere politikkkfelt, der blant annet integreringspolitikk og utenrikspolitikk møter hverandre. Formidlingen og samspillet disse feltene imellom blir viktig å ta vare på uansett hvilke rammer som vil gjelde for dette arbeidet fremover. Utenriksstasjonene er et egnet utgangspunkt for å ivareta behovet for en innsats på tvers av landegrensene. Et transnasjonalt perspektiv er viktig, ikke bare i arbeid mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, men i alt arbeid som har som mål å fremme inkludering og integrering.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Postadresse: Postboks 8059 Dep, 0031 Oslo

Besøksadresse: Tollbugata 20, Oslo

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 24 16 88 01

E-post: post@imdi.no

Bestilling av rapporter: bestilling@imdi.no

Pressetelefon: 917 55 351, e-post: presse@imdi.no

www.imdi.no

IMDi regionale enheter:

IMDi Indre Øst

Storgata 16, 2. etg, Postboks 1133, 2806 Gjøvik

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 61 17 08 95

IMDi Midt-Norge

Peter Egges plass 2 (inngang Kjøpmannsgata),

Postboks 2438 Sluppen, 7005 Trondheim

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 73 89 24 31

IMDi Nord

Sleggesvingen 15, Postboks 83, 8502 Narvik

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 76 96 58 38

IMDi Sør

Slottsquartalet, Tordenskjoldsgate 9

Postboks 647, 4666 Kristiansand

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 38 02 04 80

IMDi Vest

Sandbrogaten 5-7, Postboks 159 Sandviken, 5812 Bergen

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 55 30 09 88

IMDi Øst

Tollbugata 20, Postboks 8059 Dep, 0031 Oslo

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 24 16 88 01

ISBN 978-82-8246-120-7 (trykt)

ISBN 978-82-8246-121-4 (pdf)

